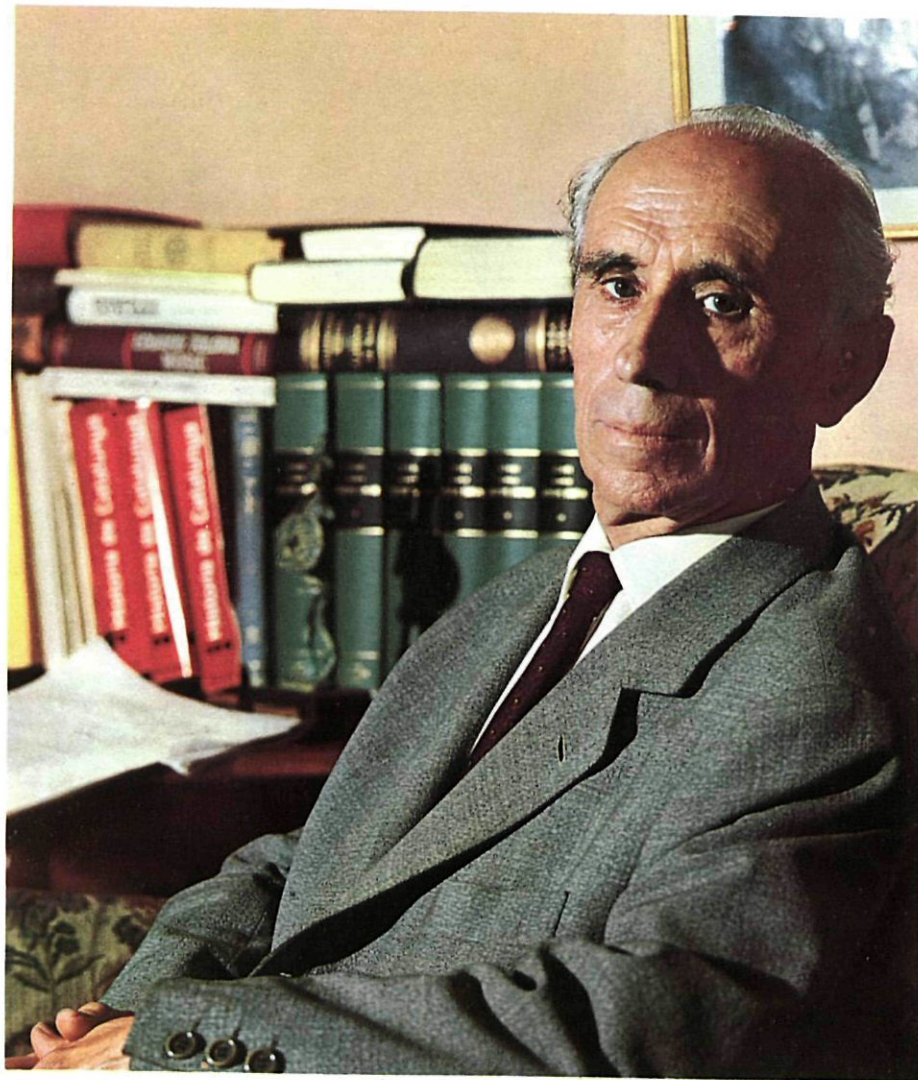
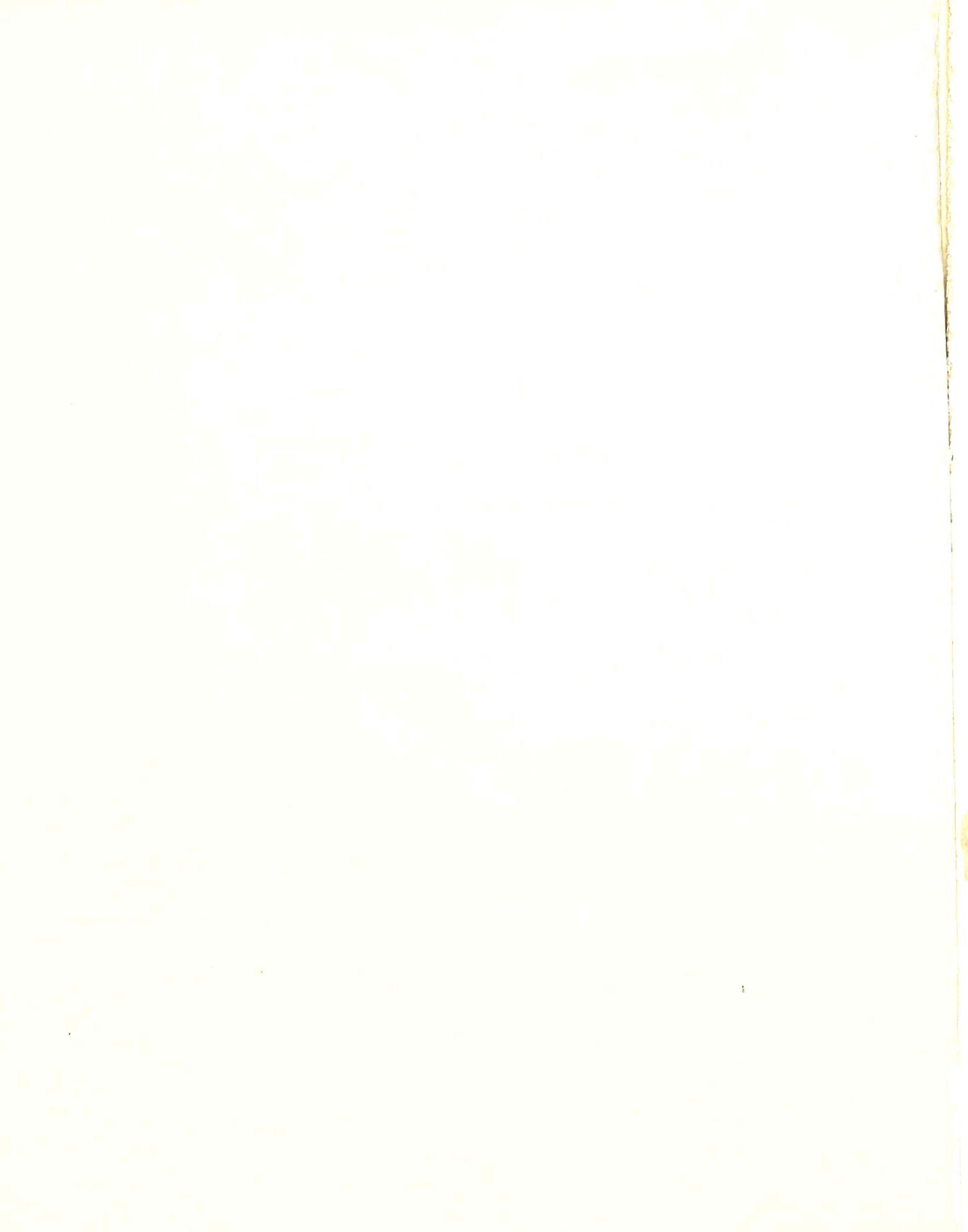
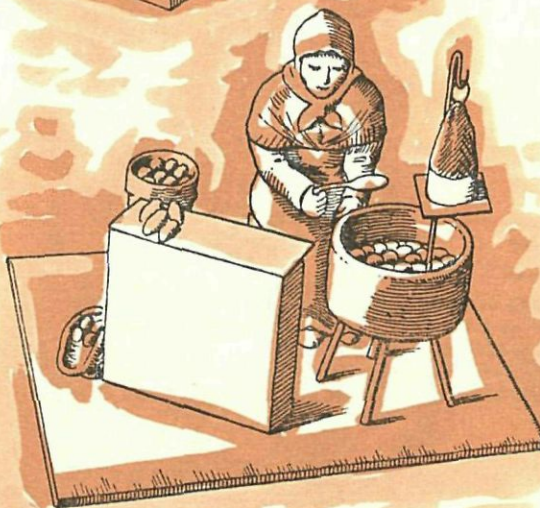
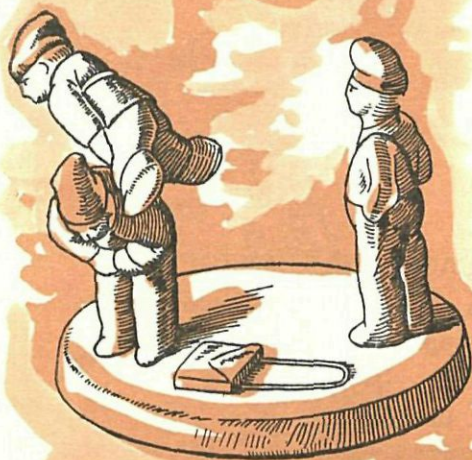

FERRAN SOLDEVILA

Una vida dedicada al país.

BON NADAL BON ANY NOU

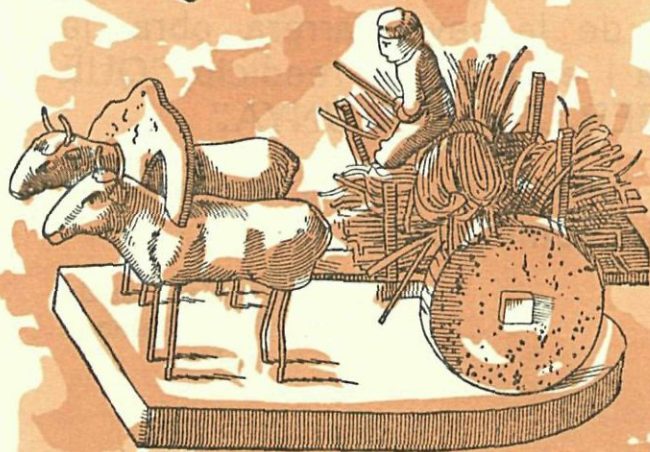
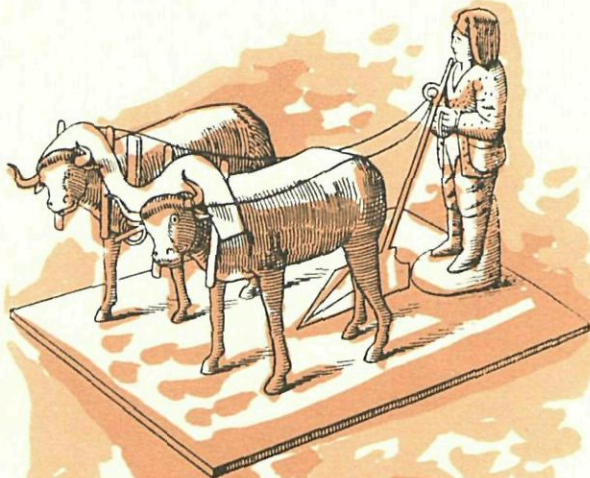
als nostres amics

Dediquem especialment aquest missatge nadalenc a FERRAN SOLDEVILA que, enguany, a-compleix 75 anys d'una gloriosa vida dedicada al país.

Amb aquest motiu, l'il·lustre historiador ha rebut, en la intimitat de la seva casa pairal, l'homenatge de l' INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. Abans, en el curs d'aquest any, el nostre poble li ha tributat un homenatge silenciós amb l'èxit esclatant de la seva darrera obra, ja exhaurida i en curs de reedició, "QUÈ CAL SABER DE CATALUNYA."

Rebi ara, també, el nostre homenatge d'amics i d'admiradors.

Lluís Carulla i Canals
Maria Font i Bernaus
i fills

JUSTIFICACIÓ DEL TIRATGE

A part del tiratge normal, de la present edició, s'han imprès els següents exemplars:

CINC ÚNICS

signats per Ferran Soldevila, numerats del 1 al 5, nominatius, amb les figures d'imatgeria popular i les caplletres il·luminades a mà, per l'artista professor de l'Escola Masana, Joan Mamano, relligats de bibliòfil; amb estoig, destinats a:

FERRAN SOLDEVILA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

(amb destí a la Societat Catalana d'Estudis Històrics)

ABADIA DE MONTSERRAT

ABADIA DE POBLET

CASAL DE L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

CENT

Sobre paper de fil, els cinquanta primers signats per Ferran Soldevila, numerats del 1 al 100.

El centenar de figures de pessebre, totes diferents, que il·lustren aquesta nadala, procedeixen de la meritíssima edició de bibliòfil sobre paper de fil amb filigrana de "Les Belles Edicions", "EL PESSEBRE", de Joan Amades, 1935, que recull l'abundant tresor de la imatgeria i la iconografia populars dels principals Arxius, Museus, Biblioteques, Associacions, Abadies i altres fonts de Catalunya.

GENTILESA DE FERRAN SOLDEVILA

Ferran Soldevila ens ha fet el favor d'autoritzar-nos a publicar un extracte de les seves memòries, encara inèdites, i que «Edicions 62» editarà aviat amb el títol de «Al llarg de la meva vida».

Les seves pròpies paraules ens portaran a conèixer-lo més personalment, i la seva alta figura d'home de bé i de savi ens vindrà completada per la breu i encertada semblança biogràfica que hem manllevat a l'amic doctor Ramon Aramon i Serra, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual ha escrit aquesta semblança especialment com a pròleg al volum d'ESTUDIS D'HISTÒRIA MEDIEVAL.¹

LL. C. i C.

1. Aquest volum és el primer d'una sèrie que la filial de l'Institut d'Estudis Catalans, la Societat Catalana d'Estudis Històrics —de la qual és president Ferran Soldevila—, es proposa de fer arribar als estudiosos d'una manera periòdica, en homenatge al president

La taula de treballs i autors d'aquest primer volum és:

R. Aramon i Serra: Prefaci.

Anscari M. Mundó: La mort del comte Ramon Borrell de Barcelona i els bisbes de Vic Borrell i Oliba.

Anthony Luttrell: La casa de Catalunya-Aragó i Malta: 1282-1412.

Francesco Giunta: Dos documents de l'Arxiu del Convent de Sant Francesc de Barcelona.

Maria-Mercè Costa i Paretas: El noble Jaume d'Aragó, fill bastard de Jaume II.

Gaspar Feliu i Montfort: La població del territori de Barcelona en el segle XIV.

Maria-Teresa Ferrer i Mallol: Lluites de bàndols a Barcelona en el temps del rei Martí l'Humà.

Jaume Sobrequès i Callicó: La bandera de Barcelona durant la campanya del 1462.

Agustí Altisent: Persistència, als segles XVIII i XIX, de la fórmula medieval de la tinta.

BREU NOTÍCIA BIOGRÀFICA DE FERRAN SOLDEVILA

Des del moment que sorgí la idea dels «Estudis d'Història Medieval» fins a la publicació d'aquest primer volum no han transcorregut gaires mesos. Una de les causes que més han contribuït, sens dubte, a la celeritat en la seva execució, ha estat el desig dels iniciadors —compartit, no cal dir-ho, pel Consell Directiu de la Societat Catalana d'Estudis Històrics— de dedicar els treballs que els era donat d'aplegar-hi —que seran seguits d'altres, sense tardança, en altres volums— a l'insigne historiador Ferran Soldevila, en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari, que s'escau el dia 24 de l'actual mes d'octubre.

* * *

***E**ntretener-nos ací a exposar minuciosament els mèrits del professor Ferran Soldevila per tal de justificar i d'explicar la decisió dels redactors dels «Estudis d'Història Medieval» i de tota la Societat Catalana d'Estudis Històrics seria una tasca tan fàcil com inútil.*

***É**s de tothom prou coneguda la interminable successió d'estudis, de manuals, de notes breus, que el mestre dels nostres historiadors ens ha anat oferint indefallentment, al llarg del temps —juntament amb obres col·lectives, compostes sota la seva eficaç direcció, com Un segle de vida catalana i la Història dels catalans:*

***M**últiples històries generals de Catalunya, d'extensió, d'execució i de destinació diferents, des de la d'esperit crític, vasta, minuciosament anotada, pensada per als universitaris i els erudits, fins a la compendiosa, bellament il·lustrada, redactada de cara als infants —gairebé totes amb més d'una edició, i fins i tot alguna d'elles reeditada mitja dotzena de vegades.*

***A**quella celebrada Història d'Espanya, d'arrels apregonades en la perifèria peninsular, amb una visió, per tant, ben sovint diferent de la de les històries tradicionals, tributàries generalment d'una mentalitat central si no*

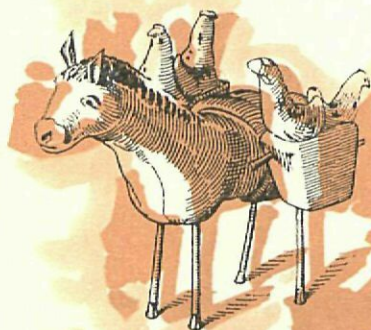
centralista, escrita en llengua catalana, que no ha estat possible encara d'editar —qui ens en podria precisar les causes veritables?— en la seva versió original.

Les biografies consagrades a grans personalitats de la nostra terra, exhaustives algunes d'elles, plenes de dades i de documents, com la primerenca sobre la muller d'Alfons el Magnànim i les encara no finides dedicades a Jaume el Conqueridor i a Pere el Gran, i d'altres de caràcter popular, com les incloses en conegudes i útils col·leccions de divulgació d'algunes editorials barcelonines, sense oblidar les destinades a un públic culte però no especialitzat.

Els nombrosos treballs d'investigació escampats per diverses revistes històriques o per Festschriften —entre els quals no poden ésser oblidats els que apleguen la documentació sobre Bernat Metge, els que tracten dels almogàvers i de l'esperit bel·licós dels catalans, els que escateixen la possibilitat de l'existència d'una poesia èpico-popular catalana i en rastregen diverses mostres a través de prosificacions dins les nostres cròniques medievals, els dedicats al desafiament de Pere el Gran amb Carles d'Anjou, a Zurita com a historiador, a la presó de Pau-Ignasi de Dalmases i Ros, al període de Barcelona privada d'universitat i a la restauració d'aquesta l'any 1837, a diversos aspectes de la història moderna i contemporània de les terres catalanes, i a tantes d'altres matèries—, alguns dels quals treballs, singularment els apareguts damunt les pàgines de la «Revista de Catalunya» —on la constant col·laboració del professor Soldevila ha estat considerada sempre com a modèlica—, foren reunits després en volum sota el títol de Recerques i comentaris.¹

* * *

¹ No volem ací referir-nos, és clar, a les activitats del gran historiador com a poeta, com a prosista, com a dramaturg i com a traductor, ni tampoc a la seva —en altres temps incansable— activitat periodística. En el darrer d'aquests volums d'homenatge esperem de poder donar una bibliografia al més completa possible de Ferran Soldevila.

I qui no té present, també, en la memòria, el curriculum vitae de l'eminent estudiós? Format a les universitats de Barcelona i de Madrid, i principalment als Estudis Universitaris Catalans, dels quals —i d'Antoni Rubió i Lluch, la seva figura més representativa— ell es proclamà sempre deixeble, ingressa ben aviat al Cos d'Arxius, Biblioteques i Museus, que el destina, passat un període d'aprenentatge en altres dipòsits documentals, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a la Biblioteca Universitària de Barcelona.

Lector de llengües i literatures hispàniques en una universitat anglesa, recorre trenta anys més tard la Gran Bretanya i Irlanda en ocasió d'una tanda de conferències en diverses universitat d'aquells països.

Professor d'Història de Catalunya a la Universitat Autònoma de Barcelona i a l'Escola de Bibliotecàries fins al final de la guerra civil —abans havia estat professor auxiliar a la Facultat de Filosofia barcelonina—, es fa càrrec, en tornar de l'exili —un exili compartit amb il·lustres personalitats del món de les nostres lletres—, de la docència de la mateixa disciplina als Estudis Universitaris Catalans, on els més destacats dels nostres historiadors actuals han pogut beneficiar-se dels seus profitosos ensenyaments.

Secretari-redactor, en la seva juvenesa, de l'Institut d'Estudis Catalans —càrrec que, com ha estat recordat sovint, ha arribat a imprimir caràcter a tots aquells qui l'han ocupat—, és elegit després membre de la seva Secció Històrico-Arqueològica —membre adjunt a partir del 1947, membre numerari des del 1963—, i és cridat també a formar part d'altres corporacions acadèmiques catalanes o estrangeres, on la seva col·laboració, sempre desitjada i benvinguda, ha estat certament considerada com de les més valuoses.

Delegat adjunt de l'Institut d'Estudis Catalans al Comitè Internacional de Ciències Històriques, assisteix, acompanyant o substituint Ramon d'Alòs-Moner, delegat permanent, a les reunions del dit comitè tingudes a Budapest i a la Haia, així com representa l'Institut i la Universitat de Barcelona, respectivament, en els congressos internacionals d'Història de Varsòvia i de Zuric.

Designat per l'Institut, juntament amb Ramon d'Abadal i de Vinyals, per formar part de l'assemblea de la novellament creada Associació Espanyola de Ciències Històriques, hi duu més d'una vegada la representació d'aquell.

Membre del Comitè permanent dels congressos d'Història de la Corona d'Aragó des de la represa d'aquests en la postguerra, intervé en l'organització —i hi participa activament— dels congressos de Saragossa, de Mallorca, de Càller i de Barcelona, on les seves comunicacions i intervencions són acollides amb el respecte degut al seu alt mestratge.

Cal recordar, encara —i nosaltres seríem els qui menys podríem oblidar-ho—, que el professor Ferran Soldevila, membre fundador de la nostra Societat Catalana d'Estudis Històrics, n'ocupa ininterrompudament des dels seus inicis, aviat farà vint-i-cinc anys, la primera vice-presidència, com a cap de la seva Secció d'Història, des de la qual ha aconseguit de dur a terme una tasca extraordinàriament útil.

Els «Estudis d'Història Medieval» no podien, doncs, iniciar llur publicació sota uns millors auspicis. Els Estudis dedicats a Ferran Soldevila en ocasió del seu setanta-cinquè aniversari, que n'ompliran els primers volums, constitueixen una manifestació ben palesa de la continuïtat de la millor tradició erudita a casa nostra, i també de l'afecte i de l'estima que historiadors de diverses generacions, tant de les terres catalanes com d'altres països, senten envers aquell qui, a través de les seves obres —on ha sabut aliar amb èxit el positivisme més rigorós amb un idealisme sempre científicament justificat—, es manifestà ràpidament com un gran mestre.

R. ARAMON I SERRA
Barcelona, octubre 1969

AL LLARG DE LA MEVA VIDA

FERRAN SOLDEVILA

(Anys 1933 a 1939)

ANY 1933

24 gener

En Carles fa, de tant en tant, al·lusions a l'ambient familiar, idiomàticament castellà, en què vam viure molts anys. Per a mi, no exageraré gaire si dic que resulta una anècdota llunyana i insignificant.

25 gener

Recordo quan vaig mudar-me l'esperit. Sols un detall, un moment; però és prou per a guiar-me. Un d'aquells dies, a la tarda, anava en el tramvia Gràcia-Rambles cap al col·legi. Hi anava tot sol, i tinc la impressió que era perquè el meu germà ja no estudiava al col·legi, sinó a l'Institut. Si aquesta impressió

és exacta, jo devia tenir tretze anys. Era pel bon temps, perquè anava dalt d'un imperial. I l'instant que recordo era just abans d'arribar a la Portaferriça. M'esforço per recordar algun detall més, i no m'és possible. Ni tan sols recordo què em degué determinar a deixar de pensar en castellà per posar-me a pensar en català. Recordo, això sí, que em fou molt fàcil i que en sentia una gran satisfacció. I ara m'adono que aquesta sensació s'enllaça amb el record de l'imperial. I també que els primers dies em sorprenia algun cop reincidint. I vaig guardar-ho com un secret.

26 gener

Anys després, ja mort el meu pare, jo vaig introduir el català a casa —fou l'any

mateix de la seva mort. Sols amb la meua mare he seguit parlant castellà. I m'he preguntat, algun cop, per què, en vida del meu pare, no em va passar pel cap de proposar la recatalanització de la família. Estic segur que ell ho hauria acceptat de tot cor, amb la recança de constatar l'errada comesa —altrament explicable.

9 març

En Ferran Valls-Taberner està amargat i descoratjat de les oposicions a la càtedra. Nova dura lliçó, perquè ell, que creu en l'entesa estreta, ara ha de descobrir que és una mentalitat diferent la de Castella. I el fetixisme del germànic d'una part dels erudits de Madrid. Mentre ell parlava —per telèfon, i ha parlat llarg— recordava passatges del llibre de Giménez Caballero.

29 maig

Dissabte vam anar a Palautordera. El nanotet va fer un viatge alegre i tranquil. Està content: corre constantment per casa (fa mal temps, fred) menja amb molta gana.

La nit del dissabte era meravellosa. Hi ha com un retret en el paisatge, en l'estelada. I en el fons d'un mateix, com una vergonya, una pena. «Erem ací», semblen dir-me, «i tu, aquell, ens has oblidat...»

Alcem alguna vegada els ulls al cel, a ciutat, i pensem veure l'estelada, però allò sí que no són sinó «miralls obscurits i planívols».

I Déu. Les ciutats han d'allunyar per força de Déu —les grans ciutats. Perquè el contacte amb la seva obra directa arriba a ésser-hi impossible. Tot hi és de segona mà: la mà de l'home.

En aquests contrastos sobtats que dona la transició sobtada, penetrem com mai l'enorme artificiositat de la vida moderna.

Varsòvia, 22 agost

He intervingut dues vegades en els debats del Congrés Internacional d'Història, secció de Grans Descobertes. No pensava intervenir-hi, i ha estat una improvisació —feliç, segons sembla. En asseure'm, en Ramon d'Alòs m'ha dit: «Heu estat molt just.» I després, a l'hotel, ha insistit que he estat molt bé, i ha mostrat la seva sorpresa de veure com estic empollat d'aquestes matèries. Llàstima que, a la segona intervenció, havent-me

acostat a la presidència per sentir el disser-tant i parlant-hi de cara, no se'm sentís prou bé per part de la concurrència. Però, fet i fet, constato una vegada més que tenim una tendència a creure'ns inferiors a nosaltres mateixos, o a creure les coses, els esdeveniments, els homes, superiors a nosaltres. Un Congrés Internacional! I explicar una lliçó a classe costa més que fer alguns comentaris o algunes observacions a la dissertació d'un savi o pretès savi.

17 setembre

Enterrament. Pluja torrencial. La conversa —Fabra, Bohigues— distreu del patètic. Veient el dol de J., ferm i emocionat alhora, no puc menys d'arribar a la conclusió d'altres vegades: el dolor és sovint veritable; però, des que surt part de fora, el barregem amb alguna cosa de fictici, de teatral. L'Estanislau Duran-Reynalds, tornant de París, després de la mort del seu germà Eudald, va tenir un mot terriblement sincer: «El terrible», va dir-me, si fa no fa, «és que fins en els moments més tràgics, ens descobrim fent comèdia.»

24 octubre

Trenta-nou anys. I una sensació confortable d'arribada a port. (Santa innocència, penso avui, al cap de trenta-un anys més.)

ANY 1934

Barcelona, 2 gener

Intoxicació per enfit de lectures de Freud.

4 gener

Segona edició de *Primeres lectures d'Història de Catalunya*, malgrat que la Comissió de Cultura de l'Ajuntament (fins ara no ho he sabut) els ha vedat l'accés a les escoles.

10 gener

Tinc una oda començada... Es la poesia que comença: «Pare de l'Univers, pastor de l'estelada...» En hores de sofriment, molt allunyades les unes de les altres, l'he anada fent. Però la meua vida semblava talment a

cobert de profundes commocions, que, si alguna volta hi pensava, havia de pensar també que potser no l'acabaria mai. Ara sento que potser l'acabaré.

18 abril

Aquest matí he lliurat les darreres proves del prefaci i de les abreviatures de la *Història de Catalunya*. El primer volum està llest.

20 abril

Han estat cinc anys d'un treball constant i copiós; però, durant aquests dos darrers mesos, ha esdevingut febrós, obsessionat. A estones em pregunto com he pogut resistir-ho. Ha estat per a mi una nova prova de la gran resistència que tinc per al treball intel·lectual. Ho ha complicat tot el fet de no poder-me entendre jo, directament, amb l'impremta. No han mancat alguns disgustos d'altra mena, com és ara la constatació que en... no sols ha recollit en el seu llibre recent un conjunt de ressonàncies de la meua obra inèdita —de la qual ha pogut disposar amb aquiescència meua, i això ho faria disculpable— sinó que n'ha afusellat el paràgraf final del capítol vint-i-dos. Ja havia observat un fenomen semblant en una ressenya d'una conferència seva, i vaig pensar que no valia la pena de dir-li'n res; però no creia que la seva desaprensió anés tan lluny. Ara com ara, contra el seu costum, no m'ha enviat el llibre. En Cambó ha volgut que la *Història de Catalunya* aparegués per la Diada del Llibre. No sé fins a quin punt és un encert.

23 abril

Cap al tard he sortit. M'he pesat: 56,200. He augmentat sis-cents grams en una setmana. Havia baixat fins a 54,400, resultat del darrer forç per fer la *Història*. Llibreria Catalònia. Molta gent. M'acosto a en López Llausàs. Em presenta com l'autor del dia. S'ha venut molt, malgrat la pluja. Candel amb noies de l'Institut Escola de Madrid. Conversa amb en Foix sobre la «Revista de Catalunya».

18 maig

Conflicte amb l'Editorial Alpha. Com que l'obra ultrapassa de molt la llargària estipulada, creuen que les planes de més no poden ésser avaluades al mateix preu que les altres o sia vint-i-cinc pessetes.

6 juny

Hi ha una cosa que cal no oblidar i que no oblidó: sense en Cambó, sap Déu quan hauria escrit aquesta obra, ni si l'hauria escrita mai.

8 juliol

Tres dies a Mallorca amb estudiants de la Facultat. M'he trobat bé, malgrat l'activitat desplegada. Bon viatge d'anar i tornar. A l'anada, a l'alba, quan ja es veia l'illa, lectura de la Crònica de Jaume I —episodis de la travessia a la proa del vaixell—. Lector: Salvador Espriu. Els cabells de les noies s'agitaven, redreçats, com enfollits pel vent. Els dofins fendien les aigües en matx amb la proa, i capbussaven de sobte, en un capbussó vertiginós. Impressió de Mallorca: física, excellent; espiritual, penosa. Em sembla lluny del recobriment i lluny de Catalunya. A Sóller, alguns rètols de carrer en català. També la llegenda del monument a Ginebre Serra. Els senyors parlen entre ells mallorquí, però, en adreçar-se a vosaltres, encara que insistiu parlant-los català, us parlen castellà. Resulta desconcertant, monstruós. Em pregunto si València no serà més a prop d'un possible redreçament. Almenys allí hi ha grups combatius que no sembla que hi hagi aquí.

En la visita a la Cartoixa, hi he trobat la neboda de Miquel Ferrà, filla d'en Bartomeu. Vaig conèixer-la fa dos anys a la Residència d'Estudiants, amb el seu oncle. Era encara una nena, es pot dir. Ara és una joveneta d'una finor exquisida. En la seva conversa hi ha una serietat infantívola molt agradable.

Algú m'ha preguntat que és el que m'havia agradat més de l'illa. Potser —he respost— la vista, cap al tard, des del cim del castell de Bellver.

Professor La Torre i del Cerro. Tipus d'andalús seriós i enèrgic, actiu i resistent. Veient com disposa, com dirigeix, com es fa obeir, he hagut de pensar en els conquistadors de procedència extremeña.

A continuació hi ha unes quantes planes en blanc. Aquelles crisis que anomenava pseudoapendiculars eren "bel et bien" atacs d'apendicitis. Finalment els metges se'n van convèncer i van enviar-me a la taula d'operacions. Recordo que tot aquell dia —24 de setembre—, mentre esperava l'hora d'anar a la clínica Plató, cap al tard, vaig estar qualificant exercicis del exàmens d'Història de la Universitat. El dolor havia minvat força i el treball va contribuir a distreure'm.

Va operar-me el doctor Puig Sureda, que es trobava a l'Escala passant les festes de la Mercè i que va desplaçar-se ràpidament a Barcelona. L'operació va anar bé; però el que havia d'ésser una estada d'uns quants dies a la clínica es va convertir, per una sèrie de complicacions, en una mesada. No vaig redactar, durant aquell temps cap nota per al Dietari, que continua a

ANY 1935

La Garriga, 2 desembre

He vingut a veure si acabo de refer-me de l'operació. Fa cinc dies que sóc aquí. Em sento millor: el son es normalitza, el cor gairebé no em molesta.

Cada vegada em plau més de sentir-me entre la gent del poble. Bar prop de l'estació; mentre prenc un cafè amb llet, sona la ràdio i les converses dels hostes que han plegat del treball i esperen el sopar: «Vaig dormir al mateix llit, perquè era català», diu l'un; «si hagués hagut de dormir amb un dels d'aquella púrria, no hi hauria dormit.» «Jo no dormo sinó amb dones», salta l'altre. I al mateix temps, cada vegada puc prescindir menys del confort en l'allotjament.

Barcelona, 5 desembre

El matí he anat a la Biblioteca universitària. No hi havia estat des del dia 23 de setembre —dia abans d'operar-me. Tot hi és igual. Quan he empès la porta de la torre (la torre del rellotge), en Ferrà perorava davant la taula de les bibliotecàries. La sola diferència era que la M. B. anava endolada i que jo no seia arran de la finestra.

He cobrat mil quatre-cents set pessetes pels exàmens d'ingrés a la Universitat (qualificació de treballs). **Deus providebit**, que diuen les monedes suïsses de cinc francs i que jo repeteixo sovint: en casos com aquest, perquè en són la comprovació; en els casos contraris, perquè l'experiència em diu que, en el moment oportú, la provisió es produeix. Al cap de dos dies d'haver-me operat, la meua muller em va dur una carta adreçada a casa. Era d'en Jesús Cambó i era escrita sense saber que m'havien operat: m'oferia, vist que havia aparegut l'acabament de la **Història de Catalunya**, de liquidar el que mancava. Vaig tele-

fonar-li. Va venir en Sala. Eren més de sis mil pessetes.

23 desembre

Festa matinal a l'Escola de Bibliotecàries: festa per als infants. Hi he dut el meu. Feien titelles. Es diverteix, però pateix una mica. Ell, que no sent mai por de la fosca ni de la soledat, ha tingut por d'anar a la seva cambra: «Sento un soroll», ha dit. La seva mare l'ha tranquil·lit. I ell ha afegit: «I el soroll em penso que és dels pantalons, quan camino.» Però la por era pel dimoni que sortia a la funció.

ANY 1936

2 gener

El petit ha dit amb un accent entranyable a la meua mare: «Mamà t'estimo. No ho saps com t'estimo!» «Sí que ho sé, nanotet meu.» «No, no ho saps. T'estimo fins a l'infinit.» I tot d'una: «Fins on arriba l'infinit?» «No s'acaba mai.» «No s'acaba mai?» «No: per això és infinit.» «Però com pot ser?» No cabia en el seu caparró. I en el nostre cap tampoc, ai las!

19 gener

Quin dia! Matí, han volat unes ulleres. Tarda, ha volat una amistat.

28 gener

Quan dubtis si has de publicar o no alguna cosa que hagi escrit —mot, paràgraf o llibre—, no ho publiquis.

7 febrer

«¿Qui serà que esguardant-te no somrigui pressegueret florit de la meua horta?»

Encara me'n recordo, encara quan veig els arbres en flor, i sempre amb una sensació dolorosa i tendra. (Era un presseguer que jo havia plantat amb l'os d'un préssec que devia acabar de menjar-me. Era davant la casa de Palautordera, entre dàlies, marialluïses i ro-

sers. I any darrera any l'havia vist créixer. Començava a ésser grandet i floria molt gentilment. Quan era en flor, no podia mirar-lo sense somriure. Un dia va desaparèixer. «Hi havia un presseguer», vaig dir al masover. «Sí», va respondre, «vaig arrencar-lo. Què hi feia aquí un presseguer?» Vaig restar en silenci. Què anàveu a dir-li?

13 febrer

A bans del dinar d'ahir. Un rossellonès, que no parla sinó francès i castellà, em diu: —«Deu esdevenir-se sovint que us presenten com a germà de Carles.» —«Sí, a vegades s'esdevé.» —«Això passa en certes famílies: n'hi ha un que sobresurt... Però tota la família participa de la seva glòria», s'ha apressat a afegir per a confortar-me.

17 febrer

S 'ha esdevingut el millor que podia esdevenir-se? Ara l'Estatut serà restaurat. ¿S'abran afermar-lo i conservar-lo? El meu vot, però, ha estat un altre.

La Garriga, 23 febrer

A hir a la tarda, tesi doctoral Vicens i Vives. La taquicàrdia que fa dies em molesta, una estona va esdevenir insuportable. Per sort, vaig poder dominar-me. I crec que vaig fer un bon paper. Els deixebles troben que vaig atacar poc, i és ben cert. Ell, però, almenys davant algunes preguntes i comentaris, no ho trobà pas. Jo actuava de secretari del tribunal. La qualificació fou, per unanimitat, *magna cum laude*.

Barcelona, 27 febrer

H e anat a veure el doctor Leandre Cervera. M'ha tranquil·litzat respecte al cor. He anat a visitar el doctor Rubió i Lluch. Ha trigat a sortir. L'he trobat força aixafat, planyent-se de reuma, sordejant —ell que tenia una orella tan fina...— «Res no em fa il·lusió», m'ha dit. Tanmateix, parlant, parlant (de llibres, naturalment), s'ha anat animant, ha parlat vivament, ha rigut. En aquestes darreres visites, sempre em parla d'alguna minyona. És clar: són les seves lectores. Ara en té una de mallorquina, ja madura, que ha après a llegir en català. Està molt satisfet, perquè li diu: «Vostè m'ha fet persona.» Explica el goig que ella va sentir llegint la **Rondaia de Ron-**

daies i descobrint-hi tants modismes que ella coneixia. M'ha fet que li'n llegís un fragment. Al moment de marxar li he dit: «Doctor Rubió, me'n vaig content, perquè veig que vostè està força bé. Vostè reacciona quan parla de les coses que li han plagut sempre.» La seva cara ha semblat il·luminar-se; ha somrigut satisfet.

6 març

Q ue la teva ploma no elogiï mai ningú enllà de la justícia, ni per amistat, ni per simpatia, ni per pietat, ni per cap altra causa, per molt que et sembli noble. En primer lloc, perquè hauràs mancat a la justícia. En segon lloc, perquè el dia que et trobis amb la ingratitud de l'elogiat (i és molt fàcil que t'hi trobis un dia), si l'elogi fou just, no hauràs de penedir-te'n gens: però, si fou injust, et dolrà.

8 març

A hir vaig rebre una carta d'en Josep Maria Capdevila dient-me que està al Sanatori del Montseny. Avui hi he pujat. El paisatge, ja gairebé primaveral: i el temps, primaveral del tot. La veritat és que he recorregut pocs països més bells que Catalunya.

El sanatori m'ha produït una impressió una mica depriment: encongit, interiorment fosc i amb una forta olor medicinal.

En Capdevila té molt bon aspecte. Ha restat sorprès de la meua visita i em penso que força colpit. M'ha parlat molt del meu germà i en termes molt elogiosos: per exemple, de la seva poesia. Hem recordat molt l'Eudald Duran. Li he portat els volums segon i tercer de la **Història de Catalunya**, que encara no li havien enviat.

A quarts de cinc me n'he anat carretera avall, a peu, fins a Seva. Mancava una hora per a la sortida de l'auto i he entrat a l'hostal «Fonda i Vi», deia el rètol. Molt sòrdid: però m'han posat unes estovalles netes i benolents i una tassa pulcra. L'hostaler ha encetat una mica de conversa; però han arribat un parell de pagesos: discussió i juguesca; i un d'ells em designava a mi com a dipositori dels diners. Però ho han deixat córrer, i llur conversa ha anat cap al cantó social. Es veuen ben al viu els efectes de les propagandes. «Ells mateixos vénen i ens ho diuen», feia un d'ells. L'hostilitat no és solament contra el ric (que per a ells no treballa gens en tot el dia), sinó també (i m'ha sorprès) contra altres oficis que

tenen un horari reduït de treball. «Nosaltres hem de treballar a totes hores.» I com una tornada: «Almenys ens respectessin.» Un altre tema era el de la injustícia que suposa la desigualtat de la instrucció. «El senyor deu riure de nosaltres, perquè som ignorants.» He anat diferint la sortida perquè no semblés que llur conversa em molestava. Així i tot, al moment d'aixecar-me, un d'ells m'ha dit: «Ja ens dispensarà si les nostres paraules l'han molestat.» «No gens», m'he apressat a replicar: «al contrari, la companyia és molt agradable; però haig de prendre l'auto de tres quarts de set.» «Tres quarts de set? Doncs, ja ho són.» Hi he arribat just.

També ha estat interessant el judici sobre en Dencàs. Quan un home fa una acció n'ha de respondre: «He fet això: si m'heu d'empresonar, empresoneu-me; si m'heu de matar, mateu-me. Com va fer en Companys», afegien. El tren s'omple d'excursionistes. Ells, discrets; però elles..

13 març

Si no patissim per esdeveniments que no arriben a produir-se, el lot del nostre patiment es reduiria tant, que la nostra vida no semblaria la mateixa.

25 març

Si em diguessin: «Formula en poques paraules tot un programa d'actuació col·lectiva», no vacil·laria a respondre: «Fer de Catalunya un poble normal.»

31 març

En Gassol m'ha proposat d'ésser cap del Departament de Cultura. No accepto. Fóra una desviació.

6 abril

Yvonne ha sentit aquesta conversa entre el petit i la minyona, nova de pocs dies: «Tu m'explicaràs el conte de la Marujita, i jo t'ensenyaré unes quantes paraules de català... No es diu **estanco**, sinó **estanc**. A veure, digues.» «Estanc.» «Molt bé.»

21 abril

No ho hauria imaginat ni en sabia res fins fa pocs dies: Yvonne assegura que el seu monòleg interior ja no el fa en francès sinó

en català. I això, no cal dir-ho, sense cap intenció per la seva banda.

22 abril

La modista ha dit **un sitio**, Yvonne ha rectificat **un puesto**; el petit ha corregit: «Un lloc, es diu un lloc.» «I ara no!», que en saps de corregir. D'on ho has tret?». «Del papà, que també ho fa.»

1 de maig

Ens plau que la nostra obra susciti comentaris. I, al mateix temps, ens neguiteja, perquè sovint el comentari és una deformació. A vegades, fins a fer-nos dir el contrari del que diem.

3 maig

Anada a Folgueroles. Faré article sobre **El record de Verdguer**. A l'hostal, l'hostalera em diu:

—La truita, de quants ous la vol, si fa no fa. I a l'hora de pagar:

—Quant és això, mestressa?

—Tres, pessetes, aproximadament.

Es notable la netedat de les tovalles i dels plats, malgrat el primitivisme d'aquests hostals de poble.

He preguntat a tres persones pel camí de Folgueroles a Sant Julià de Vilatorrada:

—Per la dreuera —m'ha dit el xofer de l'auto de servei— diu que hi ha mitja hora... Ho diuen, perquè jo no hi he estat mai.

—Hi deu haver mitja hora, si fa no fa —m'ha dit el nét de la germana de mossèn Verdguer. Però ell tampoc no hi havia estat.

Diuen que hi ha vint minuts —m'ha dit la mestressa de la casa que ostenta la placa de la naixença del poeta.

—M'han dit mitja hora —he fet jo.

—Ah, no sé, no sé, jo no hi he estat —s'ha apressat a replicar, com defugint responsabilitats.

I bé; després d'estar una estona ajagut a la vista de Folgueroles, he prosseguit el meu camí. Al cap de pocs minuts (potser ni set des de l'eixida del poble) en aconseguir la part alta d'un replec de la Plana, he vist davant meu, entre frondositats, un gran casal i, una mica més enllà, un vilatge. Venia gent. He preguntat: era Sant Julià.

«Vet aquí», he pensat: «aquests vilatans viuen a tan poca distància d'una altra població, anys i anys, i el cor no els diu d'anar-hi un dia; i aquesta mica d'ondulació de terreny que els

l'amaga ja en fa com un món a part.»
Repòs assolellat en un paller.

18 maig

Papà em faràs una comèdia?» Quantes vegades sento aquesta pregunta en llavis del meu fill! Havia passat una temporada que semblava haver-ho oblidat; però ara té una revifalla de passió per l'art dramàtic. I, de tant en tant, cal agafar els seus gossos de drap, el gat, la mona, el Mickey, i fer una comèdia. Un d'ells avança en el suposat escenari, i comença invariablement: «Respectable públic, anem a representar una comèdia...» I segueix un discurs sobre la comèdia que van a representar. Després segueix la comèdia. El petit l'escolta amb avidesa. Cal prendre la precaució de fer-li fer pipí abans de començar; si no, ens exposem que, amb les rialles, hàgim de tallar la representació durant uns moments. Empro molt, i amb èxit infalible, el procediment molieresc de les repeticions. Al començament, a vegades, li feia alguna peça una mica dramàtica; però vaig deixar-ho de seguida, perquè s'excitava, intervenia, feia callar el malvat. Sent una tal tendresa per algun dels seus ninots —especialment per un gosset vell, ja gairebé sense pèl, el cap pengim-penjam— que no admet que sigui el qui fa el ridícul o el qui rep. Quan la comèdia ha acabat, és rar que no protesti: sempre vol que sigui més llarga. Quan, finalment, veu que no hi ha res a fer i jo me'n vaig, agafa els ninots i repeteix, amb força exactitud, la comèdia que acabo de fer-li.

21 maig

A Sant Quirze de Besora. Passant per la Garriga, tot era blanc de la calamarsada, com si hagués nevat. Pluja. «Quina riuada!», deien els pagesos, esguardant el Ter. A l'estació de Sant Quirze, m'he trobat sense saber què fer, sense paraigües (a Barcelona feia bon dia), amb una pluja trepidant. En un cotxe que ha vingut i amb un viatjant de sabates, m'he fet conduir a una fonda. Hi he dinat bé, i hi he vist confirmada un cop més la bona impressió que, en la seva modèstia, em produeixen les fondes catalanes. En una altra taula, menjaven uns guàrdies civils i alguns paisans. Dos guàrdies joves jugaven, com cadells, a cops de mans. Un altre, en un cert moment, ha aixecat el ganivet, tot dient: «**Como que me llamo Pérez, que no tocas el pan.**» Un dels joves, en una ràpida engrapada, l'ha pres i

ha esclatat en una riallada, sense que el ganivet s'abaixés. «Ell ha estat més atrevit, però vostè ha estat més compassiu», ha intervingut un home ja entrat en anys. Però aquests mots han semblat excitar el guàrdia, en lloc d'apaivagar-lo.

—**Ahora va de veras, como que me llamo Pérez** —i ha tornat a arborar el ganivet. Però l'home sentenciós l'ha desarmat amb bones maneres.

A cada poble n'hi ha un almenys: l'home que hi viu sempre i sembla que mai no li hagi tocat l'aire del camp, de la muntanya o del mar. Retira a altes hores («Ahir vaig estar a l'"Sport" fins a les dues»). Joga a les cartes i al dòmino. Pàhid, ulls tristos, més o menys de traïdor, xuclat de galtes, veu de baix, nas llarg aquilí.

Ja era a punt de prendre el tren cap a Vic, a passar-hi la tarda; però han arribat uns autobusos que deien Vidrà. M'he informat. Ha estat una excursió deliciosa. Verdor de prades i grandària dels casals. El cavaller de Vidrà: quin nom tan bonic i quin casal tan noble!

30 maig

Dia del meu sant. En entrar a la classe de l'Escola de Bibliotecàries, totes les deixebles eren assegudes a lloc, i per la porta del fons, entreoberta, miraven noies d'altres cursos. A la pisarra hi havia una felicitació en vers arcaïtzant, signada per totes les deixebles. Obra de la senyoreta Joana Raspall, deia així:

Bon mestre don Ferrando,
oïts ço que us diem:
Sapiats nostra volença
del pus gran bé per vós,
de manta complaença
a viure ben gojós.,
De totes e cascuna
legits davall lo nom.
No hi vol mancar neguna
per nulla res del món.»

(Seguien les signatures —nom, no cognoms— després deia:)

«Són dotze donzelles,
comptats-les bé vós.»

30 juny

Estic passant una temporada ben dolenta. Tan bé que havia arribat a estar! Els detalls s'han articulats d'una manera tan precisa i alhora tan insòlita dins llur plitud, que un

hom sent com el toc d'ala del destí —un destí sense grandesa.

Palautordera, 19 juliol

Ahir vam venir. Sabíem la revolta del Marroc; però no crèiem que fos tan general com sembla. Els trens no van.

22 juliol

Si estigués bé, si estigués solament com estava fa un parell de mesos, no m'esveraria res. Aquestes eventualitats —la nacional i la comunista— ja les havia enfocades. L'eventualitat d'haver d'emigrar, també.

23 juliol

Per ara ningú no ens ha molestat de res. Per la carretera passen, en camions, colles armades, aixecant el puny. Arriben notícies de cremes d'esglésies i convents. Això a part, sabem el que diuen els diaris. I haver d'estar aquí, com un invàlid, quan comença un període que hi haurà tant i tant a fer!

2 agost

Conversa a «La Publicitat»: Carles Capdevila, J. V. Foix, Vergés. En Foix m'ha explicat, escruixit, els assassinats de monges. Les porten en auto. De sobte, un tret a la nuca, obren la portella, i les llancen a la vora de la carretera.

7 agost

Incautació de l'Arxiu. Martínez Ferrando aclaparat. «Més valdria estar en un camp de concentració», deia. És una frase que val un tresor, perquè pinta l'home. Total no ha de passar-li res perquè la Generalitat s'hagi incautat de l'Arxiu. Al contrari: estarà més segur.

En Duran Sanpere m'ha explicat les peripècies que va passar ahir, anant a incautar-se de l'Arxiu de Sant Joan, i a endur-se'l. Els de la FAI, que el vigilen, murcians gairebé tots, el van detenir.

—Si no creuen que sóc el delegat de la Generalitat, telefonin —deia ell.

—Sí, que ho creiem. D'això no en dubtem pas. Però la Generalitat és el nostre enemic! —responien ells—. L'hauríem d'afusellar. Tenim ordre d'afusellar els lladres, i vostè vol endur-se'n llibres i papers.

—Libros y papeles de curas y frailes, todo

mierda! —feia un altre.

—Ya pueden irlos llevando al museo, allí lo encontraremos todo junto para quemarlo.

I, entre crits, se'l van endur cap al comitè de barriada.

—Tiros, tiros —cridaven els milicians, acordonant el carrer. Tots parlaven castellà, fins un de català; i ho feia tan malament, que un company va reptar-lo:

—Parla català, tu: que no veus que no en saps!

A la fi, en Duran va sortir-se'n, després de passar per davant el Comitè. Però no va poder complir la incautació ni endur-se'n res. —Oh, ho cremaran —diu desolat—. «I és un bon arxiu: hi ha molta cosa, i bona.»

En Duran diu que li sembla que haig de reintegrar-me a la Biblioteca Universitària. En canvi, en Bosch Gimpera, rector de la Universitat, diu que no sap veure per què. En realitat, jo segueixo a la Biblioteca, i —penso que per influència de l'Sbert i sense consultar-me— m'han traslladat a l'Arxiu. Però, tal com estan les coses i tal com estic jo, estaria molt millor a la Biblioteca.

1 octubre

He pensat sovint que aquesta lluita tenia molts punts de retirada amb la guerra de Successió. Mentre el final no sigui també semblant, ja fa dies que penso.

30 novembre

Trobo aquests quatre versos, fets temps enrera:

«Hi haurà dolces llurs dins la cisterna avara i estrelles resplendents en la fosca del cel; tremolarà la llum de l'alba, sola i clara, i el pou servirà al fons, amagat, un estel.»

Decididament, un hom es creu haver deixat de fer versos i resulta que en va fent al llarg del camí, gairebé sense adonar-se'n.

10 desembre

Corren rumors de tota mena, de pugnes internes, de decisions extremes. Vespre sense sopar.

25 desembre

Dia de Nadal. Amb tots els prestis de d'una natura solícita, posada al seu servei: la gebrada emblanquant els camps, un cel límpid, sense cap boira, un sol equivalent,

els boscos esfumats per una vaga boirina, les muntanyes nítides. I, tanmateix, almenys per a mi, el prestigi nadalenc n'era absent. I això, comptat i debatut, per la senzilla raó que el Nadal no se celebrava. Dubto que, àdhuc per als veritables creients, si no l'han celebrat clandestinament, el fet, en més petita escala, no hagi tingut una repercussió semblant. La litúrgia és necessària a les religions: la litúrgia i tota la resta.

31 desembre

Jesús, cast i solitari, en fer seves les paraules del Gènesi, va comprendre, millor que molts, l'essència del matrimoni: «I seran dos en una carn.» Com més s'acosta a aquesta unitat carnal, el matrimoni més reposa damunt bases sòlides; i, com més se n'allunya, més esdevé estantís i inconsistent. Estic segur que, si poguéssim aprofundir en la vida dels matrimonis desgraciats o simplement mal aïnguts, trobaríem sovint que les relacions carnals han cessat, o són excepcionals, o són divergents; és a dir, que no són dos en una carn, sinó dos en dues carns. I a la vellesa?, direu. Llavors serà suficient el fet d'haver-ho estat.

ANY 1937

2 gener

Com que el «Delco» no va, i els qui podrien arreglar-lo no poden o no volen venir, tot aquest temps no tenim ni aigua ni llum. El conflicte de la llum se soluciona amb carbur; el de l'aigua, poant-la. Organitzo l'aiguada al matí i a la tarda. Hi anem jo, el Carlets, el Tito i el Gerardet. Duem galledes, gerros, garrafes, càntir, embut, samalers i un carretonet. Afortunadament l'aigua de la mina és molt alta. Gairebé resulta un exercici agradable. I, per joc, tohom s'ho pren a gust.

9 gener

Quan sortia de classe —Escola de Bibliotecàries— arribava a la Plaça de la República una columna de voluntaris estrangers. Després ha seguit per la Laietana. De primer a peu, després en l'autobús, he pogut veure-la i reveure-la. Era impressionant: hi havia figures de gents míseres, potser empeses so-

lament per la fam. Hi havia pintes degenerades. Però hi havia també figures fortes, cares intel·ligents, esguards decidits. Commovia de pensar en la tragèdia de totes aquelles vides, i aquella tragèdia, per a molts, s'acostava al desenllaç, a la catàstrofe. Del famolenc i l'idealista, en el fons, quin era el més commovedor? ¿Era l'emoció, era un sentiment de vergonya, el que mantenia els espectadors en una actitud tan poc entusiasta? Cap crit, cap aplaudiment (sols d'un centre socialista). Çà i lla algun braç que s'aixecava amb el puny clos. Quin contrast, per exemple, amb el record que guardo de la desfilada de la columna Macià-Companys! Ha passat temps i han passat tantes coses! Ara l'entusiasme era sols en els expedicionaris, encara que molts marxaven en silenci. Els francesos cantaven la Carmanyola. De tant en tant s'aixecaven hures. «No pas-sa-ran» marcaven rítmicament els d'un altre grup, uns moments. «A morte il facismo», cridaven alguns italians. «Rot front», deia la pancarta que precedia uns quants alemanys.

Vides, vides, vides, passaven en formació.

Barcelona, 10 febrer

Ahir a la matinada, alarma. Em van despertar —cambra interior; i vaig baixar al refugi de la Universitat. Aquesta nit, nova alarma. M'he vestit, però no he baixat. Tots els de la pensió se n'anaven.

—No ve? —M'han cridat.

—Sí, sí, ja vindré.

Però m'he estès damunt el llit. Si no s'apaguen els llums del carrer, no baixo —pensava. Però s'han apagat, i no m'he mogut. Amb tant, el timbre de la porta ha sonat. «Deu ésser que va de veres i em criden», he pensat.

He començat a baixar l'escala, amb molt poques ganes. Del pis inferior han sortit tres velles amb espelmes. «Bah! es pensaran que són tots els qui restàvem» —i me n'he tornat al llit. Les canonades havien cessat i això em tranquil·litzava. Però no podia estar-me de pensar que potser en aquell moment carregaven l'obús que havia d'entrar pel balcó, tan ben orientat cap a mar, i esclatar just damunt meu. Una mort segurament millor que amb agonia, raneres, suors, etc.

Barcelona, 18 febrer

El mal no està en la multiplicitat de partits, de sindicats, de programes i d'actuacions: el mal està en la imbecilitat humana, que és

immensa. En el camp limitat i avesat de la vida corrent no té possibilitats de manifestar-se en gran escala; endemés, ja hi estem fets: ens surt al pas tan sovint i ens interessa tan poc! Però, quan els esdeveniments, com ara, adquireixen proporcions extraordinàries, la imbecilitat es desborda. I ens sobta amb la seva magnitud i el seu poder —de destrucció, naturalment.

9 març

Fer cua és una cosa ben enutjosa; però, si aquesta gent que espera, a vegades hores senceres, sabés que hi ha un home que l'enveja! I, d'altra banda, com la gent és rutinària i temerosa del ridícul! Tan senzill que els fóra d'endur-se'n un tamboret, una cadira de tisora, un escambell, qualsevol cosa per seu-re! Però, res: ningú no gosa, o potser ni solament hi pensa.

14 març

Es veu que l'amenaça i el perill, ahir, a Barcelona, van ésser més seriosos del que em pensava. Estava esmorzant, quan la minyona va trucar a la porta:

—Deprisa, bombardeo.

Vaig mirar al carrer: la gent circulava, hi circulaven vehicles, la cua de les galetes no s'havia desfet; als balcons s'abocaven alguns veïns; també n'hi havia als terrats, però miraven cap al carrer. Vaig seguir menjant; vaig acabar de vestir-me. Vaig menjar més que de costum; diria que vaig vestir-me més que de costum. Em descobria entretenint-me en detalls innecessaris, com és ara treure el sabó de la brotxa. No ho feia per pose. Ho feia per una mena de reacció, que, en un altra pla, podria explicar prodigis de sang freda.

Barcelona, 16 març

Ja és ben curiosa la manera com em trobo. Ahir vaig pesar-me: ja no peso sinó cinquanta-dos quilos; anit no he dormit sinó uns moments; m'he llevat a quarts de set; he pres el tren a quarts de vuit; me n'he anat sense esmorzar; he esmorzat fred al tren; en arribar a Barcelona, la gent encara estava trasbalsada pel bombardeig que acabava d'haver-hi; he anat a la Biblioteca; he fet la classe de l'Escola... I bé: no puc dir que em trobi malament, ni que em trobi cansat (especialment, des que, després de dinar, he dormit una hora i mitja), ni solament que hagi tingut moments de remarcable malestar o fatiga. I, així i tot, hi ha aquesta constant davallada

del pes, malgrat que tinc bona gana i menjo bé.

22 març

Perdo notablement l'audició. Haig de fer repetir sovint, sobretot a les persones que parlen farfallós, i n'hi ha tantes! És un dels descobriments que es fan. Un altre és el de la inutilitat, de la **innecessitat**, de la major part de les coses que diem. Però encara sento bastant bé el cant dels ocells. I l'escolto amb una mena d'avidesa avara. ¿El sentiré encara molt de temps?

28 març

Veig, damunt el meu fill, la impressió que, damunt la infància pot produir el llibre d'Història de Catalunya **Primeres lectures**. De primer com, des que comencen a saber llegir, poden començar a aprendre la nostra història, i em feia un efecte tot estrany de sentir en els seus llavis tot de coses (Pere el Catòlic, la Batalla de Muret, el rei Jaume) que sento en llavis dels deixebles grans i que tan lligades van a la meua existència. Després el llevat d'amor a Catalunya, de goig d'ésser català, de desig d'aixecar Catalunya a un nivell més alt. El petit anava confegint els títols de cada capítol: «El nostre po-ble és lliure.» I ha repetit amb una certa solemnitat, engruixint la veu, satisfet: «El nostre poble és lliure.»

Què deu pensar que vol dir? No he gosat preguntar-li-ho. M'he estimat més deixar-lo en la seva satisfacció.

Palautordera, 10 abril

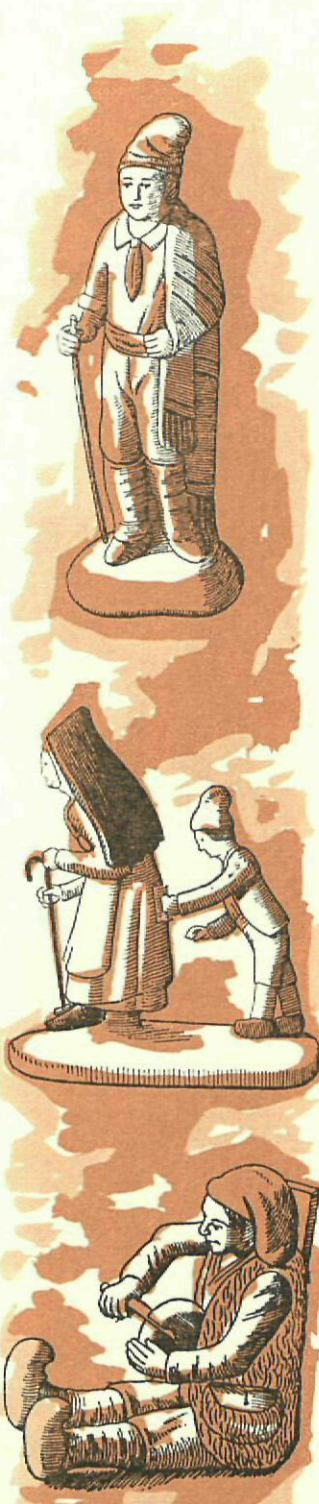
L'episodi de les quatre barres commou el petit. Diu a la seva mare que l'entristeix, i ha de deixar-lo, perquè —s'exclama— el farà plorar. En canvi, no ha deixat de remarcar que els catalans, llavors, van vèncer els normands. Li explica:

—Mamà, els catalans van anar a França i van clavar pallissa als normands. Els catalans són més forts.

I resta mirant-se-la, a ella, que és normanda.

18 abril

Un home sense cap mica d'ideal, quin ésser tan mesquí resulta aviat! En la vida corrent, aquesta mesquinesa pot restar dissimulada, passar desapercebuda. Però poseu-la en contacte amb les grans lluites i els grans dolors humans i esdevindrà tot seguit repulsiva.

Palautordera, 30 abril

Resta demostrada la meva teoria de les compensacions de joia i dolor. Arribada d'Yvonne i el petit. També ha restat demostrada la no justificació de la major part del nostre patiment terrenal: patir per mals que no arribaran.

Ahir encara. Conversa amb X...: derrotisme putrefacte i cínic. Conversa immediata amb en Riba. Patriotisme dens i abnegat. El sentia parlar i em semblava sentir l'eco dels meus pensaments:

—No la destruiran, Catalunya: els turcs van voler destruir els armenis amb matances organitzades i no van aconseguir-ho: molt menys podran destruir els catalans.» «En qualsevol racó de món seguiré fent versos.» «Els derrotistes ho són per feblesa d'ells. Un dia escriuré amb violència. Tinc fama que, tot i ésser contemporitzador, quan em llanço a atacar, ho faig sense pietat. ¿Què ha fet Catalunya per homes com en Tal? Se li pot dir: Ha fet de tu un escriptor, quan encara no sabies d'escriure: i potser aquest és el mal.»

Érem a la Ronda de la Universitat. En la seva exaltació, s'alçava damunt les puntes dels peus. La seva veu vibrava. Alguns vianants se'l miraven. Em llançava el seu alè desagradable a la cara. Però jo no sentia sinó les seves paraules i el seu entusiasme. Commogut, l'he abraçat: a la fi, havia trobat un home.

—Estic nerviós —em deia—: acabo de fer la classe a l'Escola: els estic donant unes lliçons sobre Goethe. Avui els he llegit unes quantes poesies d'aquelles tan grans!

A l'ascensor, sentia una emoció dolça i punyent alhora. A la cambra he llegit la carta de C. que encara no havia pogut llegir. Subratlla: «Enmig del caos no pot quedar bé ningú, absolutament ningú.» Erroni: enmig del caos resten bé aquells qui s'esforcen per fer brollar un univers. C. ha estat arrossegat pels ambients en què ha viscut aquests temps.

Tarda. Reunió de la Comissió de relacions culturals. I, com sempre en aquesta mena de reunions, pèrdua d'un temps preciós. Envejo —i de quina manera!— l'aplom d'aquests homes que parlen amb la satisfacció de parlar; però com és detestable l'abús que fan del seu aplom i la seva satisfacció! En tenim alguna "figura prototípica en aquestes reunions.

Cap a Palautordera, amb el petit. Anava, a estones, callat. De tant en tant, allargava la mà cap a mi i començava a dir coses d'una ingenuïtat corprendora. És el primer viatge que hem fet tots dos sols.

1 maig

És admirable la mamà: li prendran les cases, les rendes, tot; però les seves conviccions segueixen essent les mateixes, més fermes encara.

Barcelona, 11 maig

Anotar encara dels dies de la lluita. La curiositat de la gent —de molta gent—, més poderosa que la por o la prudència. A la cantonada de l'Aguila hi havia sovint un grup de badocs contemplant el que passava a la plaça de Catalunya o, en sentit invers, a la plaça de la Universitat, àdhuc durant el combat del dia 6. Els balcons sempre plens. Hi havia persones que s'hi passaven tot el dia. El mateix dia 6, a la tarda, la gent va començar a sortir a passeig i a veure coses.

Intervenció d'adolescents en la lluita. Àdhuc d'infants. Em sembla que era el 6 al matí que, pel carrer de Pelai, vaig veure passar un home (de la FAI, per l'aspecte), amb el fusell a l'espatlla, acompanyat d'un nen que, a tot estirar, tenia deu anys, amb una enorme pistola a la mà. Anaven de pressa, cap a la plaça de Catalunya. El nano quasi havia de córrer. Tot-hom se'ls mirava, astorat.

El mateix matí, dos nois de catorze o quinze anys, l'un amb una escopeta de caça, l'altre de saló (semblaven de lluny), venien pel carrer de Pelai, parlant amb aire important, però de no voler-se donar importància. I m'han dit que, en certs indrets —a la Diagonal, per exemple— es veien noies ajudant a fer barricades.

17 maig

M'he pesat: volia sortir de dubtes. Al cap de vint-i-quatre dies d'insulina, o sia de quaranta-vuit injeccions, estic exactament com el primer dia: 52,200 vestit. Plego. He començat Auca.

17 juny

Pes: 50,400. On arribaré?

Palautordera, 9 juliol

Si arreu de Catalunya hi ha un esperit tan hostil! envers la Revolució com en aquesta contrada, els altres serien ben injustos d'odiari Catalunya. Les crides de minyons han

curullat la mesura. Ja detestaven el que els havia tocat conèixer de la Revolució i dels revolucionaris, malgrat que aquí es pot dir que no hi havia hagut crims ni abusos revol·tants. Però això que ara se'ls enduguin els fills per a defensar el que detesten no poden acabar-s'ho.

10 juliol

I pensar que molts d'aquests xicots ja van acudir a la primera crida i van haver-se'n d'entornar sota la pressió de la FAI!

17 juliol

Ha vingut de Figueres el fill gran del masover. Explica coses lamentables de la caserna. Com a desdijuni els donen sols cafè. Per a dinar unes quantes mongetes amb xoriç. Per a sopar, mongetes i un tallet de carn. Diu que un soldat va aixecar-se i va trencar el plat a terra, davant els oficials. Aquests van fer un moviment sobtat, però van reprimir-se i no van dir res. Però temen que no li'n passi alguna.

Explica altres actes d'indisciplina. Un tinent arriba amb els permisos per al diumenge. Sols n'hi ha deu per a tota la companyia. Protestes faccioses:

—Jo que tinc tantes criatures... Pobrets!, ploraran si no em veuen!

El tinent acaba exasperant-se:

—Bé, doncs: prou. Ara ni aquests deu.

Un soldat avança. Si es pensa que perquè porta galons li fa por: no li'n fa cap. Ell ha estat al front. Ha dut armes per a la CNT i el POUM, ha fet quatre-cents quilòmetres a peu, etc., etc. L'oficial no respon. Sonen veus burletes. L'oficial amenaça que farà venir les altres companyies. Tothom riu. L'oficial opta per marxar. L'acompanyen riotes:

—Mira, aquest senyoret...

Els soldats es queixen al comissari polític:

—Es deu pensar que és com abans. Deixeu-ho estar —comenta, conciliador.

Molts dels soldats es decideixen a prendre's la festa sense permís. I se'n van.

22 agost

A bans cap home no hauria gosat declarar-se covard o excusar la covardia com un simple defecte físic. L'altre dia al tren vaig sentir-ho per segona vegada: amb l'agreujant que era el mateix interessat, qui ho deia:

—Jo sempre he estat covard. No sé per què ara m'hauria d'haver tornat valent.

Havia estat cridat a files. I tornava:

—La covardia o el valor prové del cos de cadascú: jo sempre he estat covard.

8 octubre

Pes: 51,500.

He decidit canviar una part almenys de la carn que m'emporto o que m'envien de Palautordera, perquè se'm fa malbé de seguida. La canvio contra altres queviures. M. A. m'ha portat sèmola i farina d'arròs.

16 novembre

En Rovira i Virgili sosté que l'heroisme de Madrid és un mite. El van salvar la brigada internacional i Durruti amb els seus homes, que eren tropes de xoc del front aragonès.

Versió mort Durruti: un moment de pànic. Durruti, pistola en mà, va voler contenir la desbandada: un de la seva columna el va matar. El combatent català és bo. La meitat dels combatents hi són catalans.

21 novembre

La propaganda a la reraguarda és molt mal feta, gairebé inexistent, es pot dir. En canvi les ràdios faccioses fan una obra demolidora. I els propagandistes del derrotisme, igualment.

Palautordera, 12 desembre
(diumenge, matí)

Va venir un periodista amb monedes d'argent. I així i tot, no va poder arrebregar cap patata.

16 desembre

Visita al doctor Soler i Pla. Voldria que afegís al manual de la Protectora un passatge parlant de la República catalana, proclamada per en Macià. L'he pogut convèncer que, si de cas, sigui com una nota de l'editor. Afegirà un full. Almenys he salvat el meu text. Però resultarà un pegat.

M'ha ensenyat un àlbum amb les lletres dels voluntaris catalans. De sobte diu:

—Ara la Unió Catalanista demanarà la revisió del tractat d'Utrecht.

Ho diu amb tota serietat.

—No sóc un catalanista cent per cent —diu en acomiadar-me—: dos-cents per cent.

23 desembre

Petita festa a l'Escola. Un arbre de Nadal. Minúscules joguines amb un rodolí per a cadascú.

ANY 1938

Palautordera, 5 gener

He vingut —quatre hores de tren, perquè no he pogut prendre l'auto— a passar quatre dies. Aquesta setmana hi ha vacances. Conversa al tren. Home que té el fill que va passar-se. Ho sap, i això sembla donar-li una tranquil·litat respecte a la seva sort.

La gent anuncia fam per als dos mesos pròxims. Parlant dels soldats abans deia que no menjaven; ara diu que no mengen sinó arròs i cigrons: El to de blasme i de plany és, però, el mateix.

Reprodueixen i amplien les relacions dels soldats: «Allò va ésser horrible!» I no s'adonen que és la guerra el que és horrible: també per als altres.

Tota aquesta gent que desitja el triomf franquista, sense mesurar la magnitud del desastre a què condemnaria Catalunya, al cap de quatre dies d'haver-hi estat els que ara enyora, començaria a malparlar-ne, i aviat a destestar-los.

Abans de venir, Dulcimida.

18 gener

Vaig corregint proves de la **Història de Catalunya**, volum primer (reimpressió).

Pes 49,500. Fa dues setmanes, vaig decidir començar una nova cura d'insulina (amb la que em resta). No vaig pesar-me; però des de la darrera vegada, he augmentat tres-cents grams. Si pogués tornar als 51-52, ja em donaria per satisfet. Això em permetria de mantenir-me fins a l'estiu.

Palautordera, 11 febrer

Els autos de línia no van: els requisen. He vingut en tren. Orador improvisat, pedant, escèptic. Després ha afirmat que tenia uns fonaments cristians molt sòlids, que havia estat anarquista, comunista, i que encara és socialista, però que, a vegades, el prenen

per feixista. Quina olla! I homes com ell fan més mal que una pedregada.

Barcelona, 15 març

Ahir vaig venir. Abans-d'ahir, al vespre, va començar el bombardeig. Sonaven seguit seguit els antiaeris. Vaig arreglar-me el sopar amb la cassola elèctrica, i vaig menjar-me'l amb una gana excel·lent. Sentia una molt curiosa sensació de felicitat, que ja he experimentat altres vegades, en circumstàncies semblants. Recordo que fins vaig formular-la en un monòleg (no interior, sinó exterior): —Em fa l'efecte —vaig dir-me— que estigués dins una balma de benestar, una balma formada per les paràboles dels antiaeris (la sensació era que creuaven l'espai). Si no fos pel mal que cau damunt tantes gentes, diria que sóc quasi feliç.

Fou un càstig? Una estona després era davant el lavabo. Acabava de rentar-me les dents. Els antiaeris sonaven amb una violència. Vaig pensar:

—Tanmateix, és massa imprudència estar-se aquí, al costat del balcó, sense ni una paret que et protegeixi.

Els antiaeris esclataven més a prop, amb una violència formidable. Se sentien al damunt mateix.

—Aquests avions —vaig dir— són damunt nostre.

No havia acabat de dir-ho, que un terrabastall va commoure la casa. Va semblar ballancejar-se com un vaixell i vaig tenir la sensació que el sòl anava a obrir-se. Em vaig precipitar instintivament damunt el llit.

—Ara sí que he tingut por —vaig dir panteixant i recordant unes paraules, no prou exactes, del doctor Cervera (sosté que tot-hom té por, i que la diferència és que els uns poden dissimular-ho i els altres no).

Tot havia finit. Sentia veus dins la casa. Em vaig llançar fora de l'habitació. Al vestibul hi havia Jacinta, esfereïda, i una parella en pijama, ella amb el seu Bibí (un nen de dos anys) als braços. Tots estaven esfereïts, trèmuls.

—Ara ja està passat —mirava jo d'encoratjar-los.

—No em digui res, no em digui res, que encara m'atabala més —deia Jacinta.

—Bibí ha caído al suelo desde la cama —deia la senyora— y yo me he echado encima de él.

I afegia i tornava:

—¡Ay, vámonos de aquí!

El marit l'abraçava, sol·licit, trasbalsat. I potser no feia mitja hora que els havia vistos, tots dos dins el llit, no traient-ne sinó el cap, conversant amb Jacinta i la minyona, esperant segurament (ell acabava d'arribar) que finís el bombardeig per a lliurar-se a l'amor.

La senyora anglesa callava, prenent la seva néta contra ella. La meua veïna de cambra, coratjosa, portava robes amb què s'abrigués la parella.

Vaig anar a la part de darrera: pel balcó obert, entrava l'aire carregat de pols, que no deixava distingir res: evidentment la bomba havia caigut per allà. Vaig tornar a la meua cambra. També hi havia pols, però poca i tot era en ordre. Damunt el llit vaig trobar una pinta de ferro del balcó. Tots els vidres eren trencats. Vaig obrir la persiana. Algunes gents acudien. Se sentien crits femenins:

—¡Socorro, socorro!

Després van arribar les ambulàncies.

M'he ficat al llit i m'he cobert amb les robes, el coixí, l'abric. Els antiaeris tornaven a funcionar seguit seguit. De sobte, una veu arran de la meua porta:

—Senyor Soldevila, senyor Soldevila!

Era la meua veïna. He obert. M'ha dit:

—Ai, no sé què fer. Tothom se n'ha anat al refugi. M'han dit si hi volia anar... Pensava que no restava ningú. Vostè què fa? Què li sembla que faci?

—Això és molt difícil d'aconsellar —li he dit—. Potser fóra prudent d'anar al refugi; però confesso que em fa molta mandra i no penso moure'm. Tampoc no sabem si fóra pitjor. Potser per fugir de la mort, aniríem a trobar-la.

Ens hem instal·lat a la cambra de la senyora anglesa. La llum entrava a través dels vidres —incòlumes! Ella seia en una butaca, jo als peus del llit. Hem començat a parlar: Madrid (d'on ella ve), Pamplona (on ha viscut molt de temps)... Hem fet un parèntesi per recórrer les cambres i veure els desperfectes.

Quan érem a la seva, han recomençat els antiaeris. Ella restava al balcó.

—Entreu —li he dit—: podria ferir-vos un casc d'antiaeri.

Ja ens havíem instal·lat a la seva cambra; però ella ha dit:

—Em sembla que estaríem millor a l'habitació de la senyora anglesa.

Tenia raó. I pressentint una nit totalment esguerrada, li he proposat:

—Si voleu, podeu ajeure-us damunt el llit: jo m'ajauré damunt el divan.

—No —ha replicat—: ja estic bé asseguda. —Aleshores, amb el vostre permís, m'ajauré, perquè estic convalescent de la grip.

Hem reprès la conversa: era la primera vegada que hi parlava. Pensava quin tema teatral hi pot haver en una situació com aquella. I pensava també, algun moment, amb una estranya inquietud sexual, feta no sols de desig: «Per què tantes paraules? No valdria més deixar tot això de banda i ésser, senzillament, home i dona?»

Però la conversa seguia, naturalment. Amb alguns intervals de silenci. I en alguns d'aquests, ella va dir:

—Em sembla que me'n vaig.

I vam plegar. Cadascú se'n va anar a la seva habitació.

Al cap de poca estona, van trucar a la meua porta. Era la minyona, em preguntava si tenia una espelma. Se n'havien anat al refugi mig vestits: venia a cercar abrigalls. Vaig ajudar-la. Després vaig tornar al llit i vaig poder-me adormir unes poques hores, però molt bé. Em vaig despertar a les set tocadetes, amb una gran sensació de repòs, i vaig començar la jornada.

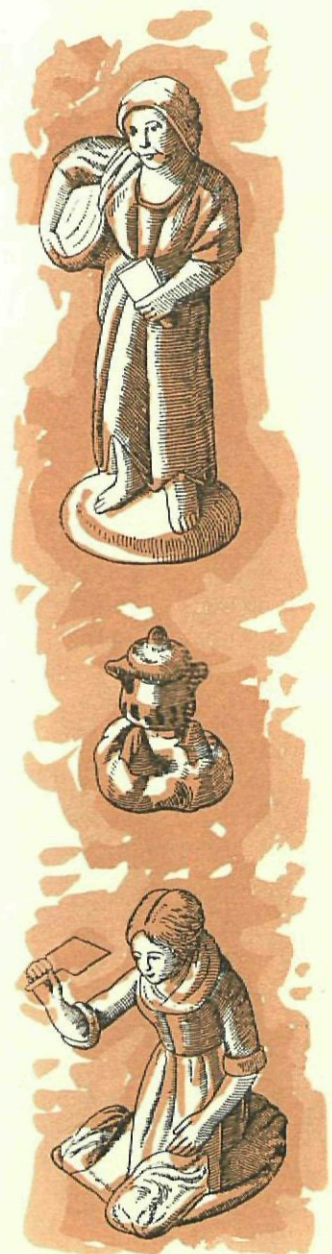
Pels balcons vaig veure els estralls. Ara es veia la casa on havia caigut la bomba, amb els pisos alts enfonsats. L'Àguila sense cap vidre. Cap a les onze vaig sortir. La Universitat presentava senyals del desastre. Havia caigut una bomba al jardí. No ha estat sinó després que he sabut que alguns laboratoris havien patit. A la Biblioteca, un parell de mossos i l'Arellano:

—Però on va? —van cridar-me, en veure'm, un dels mossos—, tothom és al refugi.

Amb tot, hem començat a entretenir-nos; van arribar les noies. I em vaig posar a treballar amb M. dels A. en la **Història de la Universitat**. Costava de concentrar l'atenció. Moment sentimental. En sortir, vaig parlar amb en Joaquim Xirau del cas de la Novell, que ell vol treure de la Biblioteca per endur-se-la al seu Seminari. Li vaig fer veure el tort que fa a la Biblioteca i a la noia. Però va insistir:

—És per ella que ho faig —va venir a dir.

Però jo sé que és que està tip de la biblioteca que té. Parlàvem de la qüestió com n'hauríem parlat en temps normals, com si tingués una gran importància. I és una de les coses més notables com, entremig de la tragèdia, van fent camí, amb llur relleu, totes les altres coses, àdhuc les més banals. A tenir en compte pels historiadors.

El nou moment de la tragèdia s'acostava. Jacinta no havia fet res de menjar. Estava en una mena d'inèrme docilitat, amb una careta afinada i uns ulls voltats d'un cercle blavós. Vam recordar incidents de la nit i les paraules que ella em deia. Vaig tancar-me dins la meua cambra, i vaig començar a preparar-me el dinar. Ara rai que no necesito de ningú. Bullien la sopa i les patates dins la cassola elèctrica. Vaig tancar els porticons i vaig encendre el llum, perquè amb els vidres trencats sentia fresca. De sobte van sonar els xiulets i els canons. Jo estava relativament tranquil, estès damunt el llit: seria una casualitat tan gran que la bomba tornés a caure al mateix lloc! Però el soroll s'intensificava. Augmentava la trepidació. Una mena de brunzit s'abatia damunt la casa i la sacsejava esfereïdorament. Vaig agafar el coixí i vaig cobrir-me'n la cara i el pit. Des d'aquest minso refugi, mriava a banda i banda, esperant veure d'un moment a l'altre esberlar-se les parets. Què deia? Recordo que parlava, segons el meu costum:

—Això és horrible —em sembla que murmurava—: No aguantarà.

Una detonació brutal. Un terrabastall dins la cambra i, en un esclat de llum, com un llampec, la porta de comunicació que s'obre violentament.

Quan tot va semblar llest, vaig poder fer-me càrrec del que havia passat dins la cambra: la taula havia caigut per terra. El mirall del lavabo s'havia després una mica. Un plat i un vas s'havien trencat. La cassola elèctrica seguia bullint tranquil·lament. M'he aixecat, he aixecat la taula; però, en voler sortir de la cambra, la clau no era al pany. Sensació d'angúnia de veure'm tancat. Al cap d'uns moments, l'he trobada. He sortit al vestíbul.

Tothom estava demudat. M'he vist en un mirall: jo també. Jacinta, refugiada en els braços del senyor G., plorava. Li vaig oferir —els vaig oferir— de venir a Palau amb mi —ves quina pensada! Per fortuna, no van acceptar. Però se n'anaven. Tothom se n'anava. Vaig tornar a la meua cambra. La idea dominant era marxar. Tenia la impressió que l'objectiu era la Universitat i que potser tornarien. Però no me n'aniria sense dinar. Les patates encara eren crues; però la sopa ja es podia menjar. M'hi vaig desfer un ou.

També vaig menjar una mica de carn. Però, abans de partir, vaig voler escriure uns mots al meu germà, per tranquil·litzar-lo. Mentre escrivia, pensava:

—Si ara hi tornessin!

Em va complaure la fermesa de l'escriptura, la signatura, sobretot. La petita vanitat no ens deixa. I, prenent els fòtils, vaig sortir al carrer.

La bomba havia caigut a can Vehils Vidal. Però, en girar-me cap a la Universitat, em va sorprendre l'accentuació de les destrosses: ja no restava res del rellotge, cap vidre. Però la sorpresa dolorosa fou en mirar carrer de Corts enllà, cap on mirava la gent, i veure l'esvoranc enorme d'una casa i la casa de «La Publicitat» destrossada.

Vaig anar a prendre el metro. Al moment que hi entrava, hi va haver senyal d'alarma. La gent, esglaiada, s'empenyia escales avall. Un baf intens i asfixiant sortia de la multitud atapeïda. Molta gent seien a les escales.

Vaig preferir tornar a sortir. I vaig anar fins a la plaça de Catalunya, pensant que allí podria prendre el tren. Tota la Ronda de la Universitat era una desolació: no hi havia cap casa que no mostrés senyals de la tragèdia. A la plaça de Catalunya, estols de xicots voluntaris treballaven. Finida la feina, es van enfil·lar en camions i van partir.

Els trens no sortien sinó de l'estació del Nord. Abans de marxar, vaig voler telefonar a en Riba. Espera. Senyora que no acaba mai.

—Deu telefonar al promès —diu una noia a la qual vaig deixar passar.

En Riba, en dir-li que la casa del costat de «La Publicitat» era enfonsada va restar impressionat.

—Hi tinc gent coneguda —va murmurar: Segalà, vídua Creixells, Esquerra.

Després va parlar-me de l'article de la «Revista de Catalunya»:

—Tothom n'està entusiasmat —va dir—: es parla de fer-ne un tiratge en fulls solts.

Vaig seguir fins a l'Estació del Nord. Cues immenses. Trobo uns coneguts de vista que van a Palautordera, i hi resto. Ningú no en protesta. I vaig tenir el dubte de si realment m'havia posat a l'extrem: després vaig saber que potser m'havia estalviat la meitat de l'espera. Així i tot, vaig estar-hi de quarts de cinc a les set. Vaig trobar el professor Balbuena i vaig ajudar-lo, amb èxit, a posar-se al meu costat. Després fou una ex-deixeblla (quina criatura tan simpàtica), que duia el pare atacat de feridura. Més d'un cop, veient que trigàvem tant i que no avançàvem quasi gens, vaig pensar deixar-ho córrer. Però, on aniria? I és curiós, hauria tornat a la meua cambra.

De sobte, vam començar a avançar de pressa. I, a temps de prendre el tren de les set, vam entrar. Vam tenir un bon lloc a segona. La gent anava atapeint-se. Una jove, amb una criatura als braços, era allí a la vora. Vaig fer-li lloc al meu costat.

—Senyor Soldevila, que no em coneix? —va dir dolçament, tot acceptant.

Era una altra ex-deixebila. Se n'anava a viure a l'Ametlla. Havia estat a Almeria llavors dels bombardeigs.

—I el seu marit? —li vaig preguntar.

Va decantar el cap, colltorçant-se, i va murmurar:

—Fa mesos que no en sé res.

—Perdoni —vaig dir-li, dolgut d'haver renovat la ferida.

Silenci commovedor. Sensació de germania en el sofriment. I la sentia tan suau, amb el seu fill als braços. Vam parlar de l'Escola de Bibliotecàries, del seu curs, el primer que jo vaig fer-hi. Va donar de mamar al petit: —Pobret, passarà molta gana —va dir.

Al costat hi havia un soldat català i una refugiada castellana, que flirtejaven alegrement. En baixar a Granollers ens vam aplegar uns quants viatgers que anàvem a Palau. Inútil recerca de taxis que ens hi dugui. Inútil de voler telefonar perquè vinguin a cercar-nos.

I a la fonda no hi havia ni un sol llit disponible. Sopem un bon sopar per divuit pessetes. Els companys ja estaven resignats a passar la nit al menjador. Però jo no m'hi resignava. Vaig recordar alguns noms de professors de l'Institut, vaig fer-los lluir davant els mossos, i van fer un efecte sorprenent. Hi havia al menjador el professor d'anglès, que jo no coneixia. M'hi vaig presentar. I encara que vaig poder deduir que no em coneixia ni de nom, s'ho va prendre amb un interès tan gran, que, al cap de pocs moments, jo tenia un llit en el mateix hostel i encara podia oferir-ne un parell als meus companys, que, curiosament, no van acceptar.

Dormia profundament, quan va entrar (quarts de tres) el qui havia de dormir al llit del costat. Se'm va presentar com a policia de la Generalitat i em va comunicar que havia detingut uns quants desertors. Després va posar-se a roncar. Jo no vaig poder reprendre el son, sinó un moment, prop de l'hora de llevar-me. Així i tot, em sentia força reposat —més segurament, que els meus companys. —Tots haurien anat al llit —deia el senyor Ll.—, si ens ho haguessin dit al moment d'arribar.

A l'auto de Palautordera, trobo la minyona de casa. Havia anat a Mollet el dia abans, i allí li havien dit que la Universitat estava destruïda.

—I la pensió de la Universitat? —va preguntar.

—No li sabia dir, però em penso que també. I se n'havia anat a Barcelona, a veure si m'havia passat res.

—Quan he vist la pensió enfonsada! —exclamava i repetia.

Durant el viatge, contra el meu costum, vaig haver de prendre la paraula i fer una mica de discurs, aprovat i sostingut per un mosso d'esquadra i per l'aquiescència d'un viatger i d'una dona del poble. Dels altres, no n'hi devia haver gaires que estiguessin d'acord amb mi.

Arribada a casa. Surten a rebre'ns. De mica en mica, es van informant. La meva serenitat s'esberla un moment, en abraçar el petit, que em cridava del seu llit estant. (Arran del bombardeig, era el seu record el que més em commovia.) Pugen la meva germana, el Carlets, la nena. La minyona els deu haver acabat d'informar, amb les inevitables exageracions.

—Però això ha estat molt fort —em diu la Mercè, agafant-me la mà i amb llàgrimes als ulls.

El Carlets es llança damunt el divan, al meu costat, sanglotant. L'única que no s'ha fet ben bé càrrec és la mamà. Està obsessionada perquè vint quilos d'arròs vestit se li han transformat en catorze i mig d'arròs despullat.

23 març

Nit neguitosa per excés d'abrigall. Es reproduïx mica de bronquitis (van reapareixent símptomes desapareguts).

Universitat. Conversa amb Pericot. Sembla que els republicans, si no hi ha ajut decidit de França, cedirien, i socialistes i comunistes, no. Volen Numància i Sagunt. Conversa amb l'Aguilar. Estava llegint «La Vanguardia» i ha volgut dissimular-ho. Li he fet algunes observacions sobre l'assistència meua, matí i tarda, i he insistit que potser seria millor que nomenessin un altre historiador en el meu lloc. Innecessari: i m'ha fet un altre discurs, aquest cop sobre regionalisme. Era del grup sevillà de Blas Infante. En Cambó, llavors, de les eleccions, de l'Espanya gran, va arribar a oferir-los un xec en blanc.

A la Biblioteca treballo amb M. dels A. Ho ultimem tot, com si la partença fos inevitable, i ja una mica amb la recança dels adéus. Em parla de l'èxit del meu article de la «Revista de Catalunya». A l'Escola de Bibliotecàries tothom en parlava. I li deien:

—El coneixes?

En Petit deia que se n'hauria de fer fulls volants. La Joana Casals se'l volia aprendre de cor.

Com ahir, he hagut de voltar per les Drasanes per anar a Gràcia. Tot el dia m'ha anat sortint un refredat enorme. Després de dinar m'he ficat al llit i he dormit una hora.

M'he llevat una mica refet i he anat a la sessió de les Lletres. En arribar m'han felicitat per l'article. En la meua absència, han acordat publicar les meves **Hores angleses**. Quan ha acabat la sessió, en Pous ha plantejat la perspectiva de la dispersió, per si l'hora n'arribava. Què caldria fer? Com caldria fer-ho?

En Rovira s'hi ha mostrat d'acord. Però, sorprenentment, hom ha començat a fer literatura. En Jordi Rubió, en Trabal no són partidaris de partir i, en conseqüència, no cal preveure res. En Nicolau callava ostentosa-sament. Tots els altres —Serra Hunter, Riba, Oliver, Jordana i jo— conveníem que, si vénen el nacionals, caldrà partir i que, en conseqüència, cal tenir concretades algunes mesures, per aquí i per a fora. En Jordi ha dit que, fa temps, té decidit no marxar. En el fons no crec que corri cap perill notable llevat de perdre els càrrecs. En Trabal també hi ha dit la seva i fins ha invocat la seva dona. Però, què farem a l'estranger?, preguntava. En Nicolau, al·ludit directament, ha hagut de parlar. Creu que cal cremar les naus. Afirmava rotundament que no vindran. I, si vénen, no pensa moure's, malgrat que ja està condemnat a mort.

Què vol dir que no vindran? Tots sabem perfectament que poden venir. No ho anirem a posar en un rètol de cara al públic, però no hi ha cap inconvenient que ho diguem aquí. I que deliberem en conseqüència i planegem unes quantes mesures concretes per al cas advers.

—Però —ha acabat— jo no en tornaré a parlar més.

La sessió ha finit amb un vot de confiança al president perquè faci el que li sembli oportú. La meua posició en aquest punt és molt senzilla. Crec que, personalment, pel fet d'haver escrit articles periodístics i concretament per algun dels articles que he escrit, i pel diari

en què els he escrit, correria perill. Les meves obres d'historiador no m'afavoririen pas.

Quin grau de perill? Això és difícil de determinar. Però per a mi els perills augmenten a causa del meu estat de salut: una temporada d'empresonament en determinades condicions, em pot ésser fatal. Deixo de banda els excessos que es produirien i que no deixarien de provocar moltes víctimes, diguem-ne, extra-legals. I àdhuc indemne, compareixo el punt de vista d'en Riba. Podriem ni escriure en català? I en quines condicions?

En canvi, a l'estranger, espero poder seguir descabdellant la meua obra, en una forma o altra. I aquest és l'argument que em fa més força: sento que encara puc donar molt de mi. I no hi renuncio. I enfoco amb coratge l'exili, tant si haig de partir sol, com si puc endur-me'n la dona i el fill. I penso que, com el meu cas, n'hi ha d'altres. Sense que això vulgui dir que jo aconsellés a tot intel·lectual català de partir. N'hi ha hagut molts de molt **prudents**. Poden restar. També tindran la seva tasca a fer. La meua intervenció en el debat s'ha limitat a l'argument essencial: a fora encara podem treballar per Catalunya.

En sortir, he anat a un estudi de la Traversera de Dalt. M'hi instal·laré? Em sentia febrós. El refredat ha anat accentuant-se. És el que em mancava.

30 març

He començat per anar al seminari d'Història. En Gómez Nadal em presenta l'Aguado Blaye. Baix, d'aire grassonet sense ésser-ho, amb el cap decantat i el nas enlaire, parla i parla. Critica els catalans. Retreu Madrid. Tres homes fornits per dur una manguera i regar: la seva crítica arriba fins a aquest detall. Defensa els murcians, i critica també els catalans per no haver-los donat terres a conrear. Els pagesos catalans. Catalunya no produeix res i per això estem passant gana —diu com qualsevol refugiada estulta. Gómez Nadal objecta sovint i força bé. Jo callo, excepte un moment, davant aquesta afirmació. Callo per sistema, en aquests casos: em plau deixar que el meu interlocutor tregui enfora tots els seus pensaments, i tots els seus sentiments, sense que cap objecció meua vingui a decantar-ne o a estroncar-ne la vena. En despedir-me, no sé ben bé què m'ha dit que fa llegir la meua Història als nois de l'Institut i els fa opinar sobre el que han llegit.

M. dels A. i la Novell vénen a la pensió a cercar els darrers llibres. He lliurat a la primera la clau de la meua taula de la Biblioteca. Li passo quasi tots els papers que hi tinc: correspondència la major part. A la Caixa d'Estalvis.

Cap al tard, a la Institució de les Lletres. Tot sembla decididament perdut. En Riba, ahir optimista, porta la batuta del pessimisme. Ha parlat amb persones que vénen del front. Ha estat una enfonsada i una desbandada. No hi ha hagut resistència. El Cinca ha pogut ésser passat pels contraris sense ésser ni solament hostilitzats. Fugitius han arribat fins a Igualada. Parla sense parar, amb una invariable energia, amb una brillantor constant. Tan aviat sobre el destí de Catalunya (vocació d'unir-se a les causes que han de perdre) com de la punició que s'abatrà un dia damunt Itàlia (serà el país que ho pagarà més car), com de la personalitat formidable de Mussolini i encara més de Hitler, com sobre el poder de l'Església. Parlant d'Itàlia i del feixisme, va dir que, en venir-ne (no sé quan), va dir a en Cambó la impressió que en duia d'una gran força, que potser calia tenir en compte. En Cambó va dir que el govern d'Itàlia era una caca. No ho va dir amb aquest mot, però volia dir això.

—Vostè no sap en quina situació financera es troba Itàlia —va afegir. (Recordo que jo vaig exposar a l'Alós una impressió similar a la d'en Riba: la impressió d'empenta que donava Itàlia.

—Home, celebros que m'ho digueu —va fer— perquè aquí tenen els italians per uns ximplers. (Està casat amb una italiana.)

En Riba prossegueix:

—Hi ha dues coses que em fan sentir terriblement el poder del capitalisme i de l'Església: la puta distingida amb el seu abric de pells i el seu gosset i el capellà amb la seva sotana. Quan un veu aquella dona i pensa tot el que representa, tots els qui la sostenen, i que tota la societat està organitzada perquè ella existeixi, comprenc, com jo vaig comprendre a París, de sobte, la dificultat enorme de vèncer-la: un s'adona que és eterna, perquè quan ja és vella i caducada, passa com amb els films: unes quantes pampallugues, i ja n'apareix una altra, tan fresca i tan jove. I aquell capellà dins la sotana negra és una cosa que sempre m'ha fet impressió. La força de l'Església, que comprèn des dels gran poetes, com en López Picó, fins a la beata vella...» En resum, així parlava

en Riba, i ha seguit parlant llargament. A un moment donat algú ha dit:

—I Catalunya ja està llesta.

—No —ha fet en Riba— en això estic d'acord amb en Ferran Soldevila.

Totes les converses eren molt interessants; però jo em mignava, perquè em semblava que el que calia era actuar. He anat a la Conselleria de Governació a demanar que m'avisin tan bon punt arribi la petició del meu cunyat reclamant Yvonne i el Gerardet.

Demà començaré intensament a treballar per aconseguir el passaport per a ells dos.

6 abril

Anada a la direcció d'Evacuació. Pertot trobo coneguts que faciliten. El passaport avança. A la Biblioteca vaig buidant calaixos de la meua taula. M. dels A. s'enduu papers i més papers.

Telefono a en Pous: ja ha parlat amb Monsieur Gaillars. Visita l'Sbert per demanar-li cotxe per al viatge d'Yvonne. Molt gentilment, accedeix. Dino a les quatre.

Reunió a la Universitat. Tot o quasi tot el personal. Presideix el doctor Deulofeu. Llegix la comunicació del Ministeri per a l'allistament voluntari. Parla Crispillo, senior, en nom del personal subaltern: ells ja han pres l'acord que tots els qui no arribin als quaranta-cinc anys aniran al front. El doctor Bellido proposa que es comuniqui al Ministeri que tots els presents estan disposats a acudir allí on el govern decideixi que poden ésser més útils. Què m'has dit? En Crispillo junior, aquest cop en català, vol que es donin noms. Declara que hi ha molts professors joves emboscats, que haurien d'ésser al front i que no hi són, però que es presenten cada mes a cobrar, i que ni solament han cregut haver d'assistir a la reunió. Parla amb una gran vehemència i amb un to amenaçant. S.R., que seu al seu costat, referma les seves paraules. Tenen les llistes dels emboscats i els enxufats, estan disposats a fer-les valer. Parla amb calma, però enèrgicament. Està magra, ullerosa, esperitada. Enraonen altres oradors. Entre ells el doctor Mira, suficient, atenciu, i una estudianta rossa, serena, que s'expressa molt bé en català i que parla en nom dels estudiants: tots són a les armes, excepte els més jovenets. El president es veu disminuït davant la taula inacabable. Es cargola tot parlant, es congestiona, deixa anar un «punyeta»:

—Era abans, punyeta, que calia que els sindicats mostressin tant d'entusiasme i tantes exigències.

Ell pot parlar, perquè ha estat sempre en el seu lloc. Volen que s'obrin llistes? Doncs, que s'obrin. Que portin uns fulls. Els qui vulguin signar que signin. S'aixeca la sessió...

Tothom s'aixeca. Un professor jove que havia declarat que ell ja era voluntari dins un altre sindicat, s'avança a signar. No crec que hagin signat gaires més.

Torno en l'auto d'en Xirau (Josep —tothom té auto—. Anem ell, el seu germà Joaquim, en Riba i jo. Condueix en Crispillo, junior.

Ens diu que dispensem la seva manera d'expressar-se; però ell és molt vehement i parla amb el cor. Recollim la dona d'en Josep Xirau. En Xirau parla (és dels que s'escolten).

Té esperances de la caiguda de Chamberlain: és com un que va en bicicleta; si s'atura, cau. Pessimisme d'en Prieto, que no li impedia de treballar enormement.

—**Todo está jodido** —deia, però hi posava el coll.

A mitjan març el mariscal Pétain va plantejar al govern la tramesa de dues divisions a Catalunya. El govern francès va dividir-se, i no va gosar per por d'un conflicte interior.

9 abril

Resto al lliit. Ja fa alguns dies que, tot i trobar-me bé, hi havia alguns anuncis. I cal fer-ne cas: no hi ha més remei. Estic bastant atrapat. He fet massa, estic massa a peu dret, caminar, jeure poc. Tan bé que tornava a estar! La tos havia a la fi desaparegut. I pensava:

—Encara que m'aflaqueixi (no em peso, però he perdut encara, força) els ressorts essencials per a refer-me, resten incòlumes: l'intestí, el sistema nerviós...

Tot sigui pel passaport d'Yvonne i el nen. Ja el tenen. Dilluns tindrà el visat de l'ambaixada. I ja podran marxar.

23 abril

He restat al lliit. Com ara fa uns quants dies, més oportunament, he hagut de frenar. Aguanto: però, de sobte, l'intestí, destarotat, diu prou. I cal fer-li cas, no sols perquè ho diu imperiosament, sinó perquè, si no, empitjora ràpidament. I el remei és lliit. El mal prové d'estar a peu dret, doncs jeure. I aquest

vespre ja estic millor. Però la nit i el matí han estat força dolents. I m'he vist tan inútilitzat, que he fet telefonar a Yvonne que vingui, en lloc d'anar jo a Palau. És millor, certament.

Àpats més complets, ahir i avui, mercès als paquets que m'ha tramès Yvonne. Hi ha conquilles de bacallà, una confitura, púding de sèmola. És una manera ben escaient, sobre tot en aquests temps, de dir: «T'estimo, penso en tu.» Ja voldria que fos aquí i, tot seguit, que fos a França.

Tots aquests dies penso molt en Carrasco Formiguera. Però avui, a causa de les notícies que publica la premsa —lletra del confessor— hi penso constantment. Tots hi podem passar. Esperem que tots sabriem morir com ell. Han esperat a matar-lo quan no podia tenir gaires esperances que Catalunya se salvés. Són refinats: mesos d'agonia i la mort, quan petgen Catalunya.

4 maig

Uns quants dies sense escriure, a causa de l'acabament de la llibreta on anotava les meves memòries. I les reprenc en forma de paperetes, com vint anys enrera.

Aquests dies han passat coses importants: la més important, la partença d'Yvonne i el petit. Finalment van marxar dissabte de Palau, amb en Bosch. Jo vaig restar-hi. Sembla que m'hagin tret un gran pes del damunt.

Ahir vaig rebre un telegrama de París: «**Très bien arrivés**», deia.

He sortit per primera vegada per anar a la sessió de les Lletres. M'hi han dut i me n'han tornat en cotxe. En Riba ha reportat aquesta frase de l'Estelrich, temps enrera, parlant de la Lliga: «Aquest carai de Lliga és un partit format per ateus que defensen la religió, per mal casats que defensen la família i per pelats com jo, que defensen el capital.»

He donat a en Pous còpia del **Milicià romàntic**.

19 maig

Finalment, carta d'Yvonne. La primera no m'ha arribat. Em dóna detalls del viatge, de la família (Carles ha perdut dotze quilos). Diu que el Gerardet, quan ella va tornar de l'ambaixada, va preguntar-li:

—Com se diu aquest senyor que has anat a veure?

—Josep Carner.

—Em sembla molt que ha escrit la **Balada de Nadal per a cantar-la els pirates de la mar**. I va començar a recitar-la-hi.

—Per què ho vas aprendre? —va preguntar-li la seva mare estupefacta.

—És natural —va respondre-li—: jo volia fer de pirata.

20 maig

El combustible es consum ràpidament: he hagut de trobar una solució i l'he trobada. Molt amable, l'amo de la pensió (es veu que em coneix de nom i em tracta amb molt deferència) s'ha avingut a fer-me coure la sopa i les patates, l'arròs, etc. Així estic salvat; si no, d'aquí a una setmana o abans, hauria acabat l'esperit de vi. L'experiència estrictament culinària, en aquest aspecte, ha estat bona. Puc restar, en aquest aspecte, abandonat a mi mateix. Això, per a un home condemnat a un règim estret i potser condemnat a anar novament pel món, i a anar-hi amb molts pocs recursos, és un gran consol.

Una altra carta d'Yvonne. Neguit perquè el petit segueix malalt. Neguit davant perspectives guerra europea. Els ho vaig anunciar.

Optimisme d'en Carner.

23 maig

Anar a casa el metge és de les coses enutjoses que existeixen. I ara més. Hi he hagut d'anar a peu. He hagut d'esperar tres quarts. No n'he tornat sinó a les set. Veritat que, com sempre, amb el doctor Cervera hem parlat llargament d'altres coses. Em troba ganglis al ventre. Però les dècimes, aquests darrers dies, han desaparegut. Això em tranquil·litza.

—Pressió baixa, però no catastròfica —ha dit.

Pes 46,400! Vaig pronosticar-ho. Arribaré a estar com abans d'anar a Suïssa: i ja es pot dir que hi sóc.

Hem parlat del cas Carles. Jo no ho he vist, però alguns diaris han parlat de destitució per abandó de càrrec.

30 maig, diumenge

A mig matí, ha entrat aquesta bona vella que em cuida tan bé i m'ha dit:

—Don Fernando, per molts anys.

És el meu sant. Ahir ho recordava, però avui no. Aquest dia, a casa, quan era infant, em

feien arròs a la milanesa, i per acabar hi havia maduixes i vi bo.

—Com m'estimen les dones! —he hagut de pensar veient l'afecte amb què em tracta aquesta bona vella. Em recorda la senyora Magdalena de Maó.

Potser, doncs, caldria dir:

—Com m'estimen les velles!

Palautordera, 25 juny

No he menjat sinó la sopa. He portat l'arròs en una cassoleta dins la cartera i la carn entre llesques de pa. I me n'he anat a prendre el te. Aviat la cartera ha començat a degotar (em semblava que l'arròs era ben eixut). A l'estació hi havia una cua llarguíssima. He demanat a un home que hi havia davant meu si no em voldria prendre bitllet (la seva cara no m'era desconeguda) que jo així tindria temps de fer una diligència. M'ha dit que sí. La diligència que jo havia de fer era de no restar dret tanta estona. Me n'he anat a seure a un banc. Una parella de vells menjaven, un parell de dones parlaven. He pensat que el millor que podia fer era de liquidar l'arròs. Però no tenia cullera. He utilitzat les estisores, menjant amb el mànec. Unes criatures miserioses han acudit, tot allargant-me les mans en forma de cassola. Els n'he posat. Les dues dones protestaven:

—No els en doni, senyor, no els en doni, que ells ja han menjat, i millor que vostè. Si tenien uns talls de peix!

Els nois han fugit amb llur botí d'arròs blanc en les mans negres. Una de les dones comentava encara:

—Ves pobre senyor, s'ho treu de la boca per donar-los-ho.

27 juny

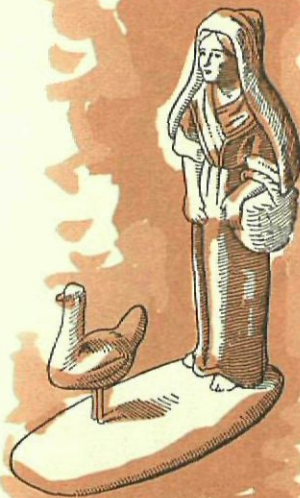
Després de la primera etapa de les eleccions txecoslovaques, acabada la sessió de les Lletres, fèiem comentaris a la situació: en Pous, en Nicolau parlaven esperançats.

—No sé, em fa molta por —vaig dir— que ens han sacrificat Txecoslovàquia.

—Tot és solidari —van replicar-me—, si s'enfonsa això d'aquí, seguirà Txecoslovàquia. Tanmateix, temo que vaig encertar.

Tinc quasi enllestit el resum d'**Història política de Catalunya**. Ara que el rellegeixo i el perfecciono, m'adono que he fet una obreta excel·lent.

Si no fos aquest aflaquiment constant! Però

segueixo aflaquant-me. Ara ja dec estar a quaranta-cinc quilos.

9 juliol

Ha vingut a veure'm el doctor Gabarró. Ha estat director d'hospitals del front. M'ha explicat moltes coses, especialment de l'enfonsament del mateix front. L'oficialitat en té una gran part de culpa. L'estat major de no recordo quin cos, va perdre totalment contacte amb les seves forces, no pensant sinó posar-se en seguretat. Els enemics avançaven amb música al davant. És també d'opinió, com altres, que, si al cap dels rebels hi haguessin hagut un Napoleó, haurien avançat fulminantment, sense oposició, sols amb tropes motoritzades. Passaven camions plens de soldats fugitius, cridant:

—¡Que vienen los tanques, que vienen los tanques!

Barcelona, 13 juliol

Ahir vaig rebre una carta del secretari del doctor Negrin, invitant-me al sopar que el president dóna als estudiants anglesos. He vingut, encara que no puc assistir-hi, perquè no tinc **smoking**: Yvonne se me'l va endur en l'equipatge, pensant que aquí no el necessitaria per a res.

—Una causa una mica còmica, però insuperable, m'impedeix d'assistir-hi —he dit al secretari—: he perdut quinze quilos i l'**smoking** em queda enorme.

Pensava que potser em diria:

—Doncs, vingui sense **smoking**.

Però s'ha limitat a dir-me que ho sentien moltíssim.

En part m'ha sabut greu; m'hauria interessat de conèixer el doctor Negrin, de veure la residència presidencial, de veure com obsequien els invitats. En part m'ha complagut: he sopat bé i molt tranquil.

Sembla que la gent modesta hauria d'estar contenta de les limitacions que posen a la venda lliure; però tothom n'està descontent, per la senzilla raó que no en toca el benefici. I si li prenen el que, amb penes i terballs, ha pogut aplegar en una eixida, la ira esclata. Contra els privilegiats, que no són precisament els rics. «Deixen podrir les patates!»

Bé ho han retret vegades! Hi ha un fet, i és que, amb tots els menjadors i amb tots els racionaments, la major part de la població barcelonina, si no s'espavilava i saltava per damunt les taxes i ordres, es moriria de fam.

El Voló, 7 agost

Ahir a quarts de deu de la nit (hora espanyola), vam passar la frontera. Llarg viatge, perquè vam anar a fer una visita a Bordils: tast de pau i de menges. I de frescor: el temps va canviar, algun ruixat. Al Pertús, trons i llamps, però sense tempesta. Policia de la Generalitat, perquè dels de l'Estat molts es passen: de la Generalitat no se n'ha pas-sat cap.

En conjunt, el dia d'ahir restarà en el record com a força impressionant, sense res, però, de punyent. A Barcelona M. dels A. m'ha ajudat fins al darrer moment. Un instant em pensava haver perdut mil pessetes. Adhesió. Detalls.

Al pas de la frontera, sensació d'alliberança ben guanyada. Davant la taula de l'hotelet, guarnida a deshora, l'emoció del bon pa francès, de la mantega, de la cervesa! D'amagat me'n vaig dur un parell de llesques de pa a la cambra, i aquí vaig untar-les amb llet condensada i vaig sucari-hi un ou. Aquest matí l'emoció s'ha repetit davant un cafè amb llet i pa torrat amb mantega. Pel goig amb què he menjat m'he adonat més encara de com ha estat gran la privació.

És un fet que el país és el mateix, però les poblacions tenen un aspecte de finor que no tenen a l'altra banda.

Les distraccions han començat: en recollir el paraigües del cotxe, vaig dir a en Bosch:

—Vaja, en la primera etapa, no m'he deixat el paraigües.

No feia sinó uns moments que estava entaulat, quan s'ha presentat en Bosch: ni ell ni jo no havíem pensat en el sobre essencial que ell em duia. I el xofer em tenia el pasaport!

2 agost

Visita del senyor Patxot i del seu gendre. El senyor Patxot està molt bé: es veu que Suïssa li prova. I parla!... Amb una suficiència somrient, que vol ésser joganera, paradoxal. De tant en tant té frases tallants: «En Cambé ha resultat l'anti-Prat», «Aquell bas-taix de rei Jaume!»

Déu li dó molts anys de vida, perquè, entre altres coses, em pugui ajudar el dia de demà. Sens dubte podria fer-ho, ell que recorre Suïssa en cotxe propi. I em penso que ho faria. Ja ho fa: en Roca i Cavall em va insinuar que ajudava el doctor Cardó, que és a Lausanne.

En donar-me la mà per acomiadar-se, ha fet: —Ah?

—Em nota temperatura, oi? —he dit.

Ha tret el rellotge:

—Vuitanta-dos —m'ha dit al cap d'una estoneta (en devia tenir més).

—Té un pols nerviós, de noia bonica. Pensi que jo he estat deixeble del St. John's Hospital!

—Com?

—Ah! Tinc cops amagats, jo; Malfiï-se'n —ha fet tot sortint.

11 setembre

És inconcebible la mentalitat que descobreixo en alguns francesos —força nombrosos pel que sembla. La manifestació més aguda podria ésser— en aquesta frase que he sentit avui: «M'estimaria més ésser alemany dins l'ordre que francès dins el desordre.» A aquesta conclusió arriba, paradoxalment, un home format, segurament, dins el nacionalisme francès.

30 setembre

Anada a Perpinyà. Simpàtica Perpinyà. Em refermo en l'observació de l'altre dia: és rar de trobar qui no hi sàpiga el català. Potser hi ha algun cas de resistència malgrat saber-lo: el farmacèutic de l'altre dia, l'especier d'avui? Això a part, des del gitano fins al senyor amb perilla.

En arribant-hi he comprat «La Depeche». «La pau, Senyor, la pau», demanava dies enrera: ja la tenim. No he arribat mai a desesperança de l'europea —ni en les hores de més gran pessimisme. Fa dies que esperanço la hispànica. Sols em fa por que Catalunya estigui destinada a ésser la Txecoslovàquia d'aquesta pau. De totes maneres, com a Txecoslovàquia, deixaran viure Catalunya. Ens hauran salvat d'ésser aixafats.

Barcelona, 3 octubre, nit

Quarts d'una de la nit. Bon viatge, allargassat per la volta que ha calgut fer (la riuada se n'ha endut un pont) i pels aturs que en Bosch ha hagut de fer a la recerca de queviures: aquí unes dotzenes d'ous, allí un parell de gallines, més enllà un porcell.

Per a la setmana entrant una vedella. Comprendc que el nostre amic segueixi tan gras com abans.

Palautordera, 21 octubre

Aquest matí, a Barcelona, per la portera he sabut que tota la nit s'havien succeït els bombardeigs i que, cap allà a les sis, la casa havia sorollat. Jo he dormit fins a les set i no m'he adonat de res.

En Bosch ha vingut a cercar-me. El cotxe anava curull: en Riba, la Clementina, en Raven-tós, en Roquerol.

Reunió per a la **Història de la Guerra**: Bosch, Aguilar, Navarro Tomás, Corpus Barga, Maria Zambrano i jo. Paraules, paraules, paraules...

Però en Bosch ha explicat coses molt interessants de política religiosa. Si no es diu missa en uns quants temples on se n'hi podria dir és perquè el vicari general, deixat pel bisbe Iruita, s'hi oposa inflexiblement.

Ha arribat a amenaçar amb privació de la missa el capellà que gosi dir-la. En Bosch va voler organitzar els serveis religiosos a la presó, i no li fou possible perquè ell va oposar-s'hi. Els bascos han pogut organitzar-los, perquè han recorregut a l'expedient d'una mena d'extraterritorialitat. L'altre dia, per primer cop, tingué lloc un enterrament amb capellà i creu alçada: hi assistien Álvarez del Vayo i altres personalitats. Diu que el capellà estava molt pàlid.

Finalment, a l'estació de França, han organitzat les cues de manera que no entren al vestibul, sinó els qui han de prendre bitllet per als primers trens que han de sortir.

Abans es formaven cues immenses, on es barrejaven gents, que havien de prendre un tren al cap de pocs minuts, i gents que n'havien de prendre un al cap d'una o dues hores. Com costa d'organitzar coses tan senzilles!

22 octubre

Ala sessió de l'altre dia també foren fetes al·lusions als carrabiners.

—Són un Estat dins un altre Estat —va dir en Bosch.

Avui m'ha explicat aquest episodi, esdevingut en la rodalía. Es presenta un carrabiner en una casa.

—Teniu un pollastre? —pregunta.

En tenen: la dona es guarda prou de negar-ho, li'n porta un. Ell se'l mira.

—¿Diez pesetas, eh?

El podrien vendre a seixanta; però la dona atorga. Pren el bitllet de vint-i-cinc que ell li allarga i se'n va a cercar el canvi.

—¿Qué cambio me da usted aquí? —crida

ell, en veure els bitllets que li torna—. **Le he dado cincuenta pesetas.**

I la dona esporuguida va a cercar el canvi de cinquanta pessetes.

25 desembre

A nit, nit de Nadal. Passava el Nadal del món a través de l'aparell de ràdio: versos, cançons, càntics, músiques. D'una emissora anglesa sols vaig pescar, un instant, el mot **carol**, submergit tot seguit en altres emissores, en una allau; però la suggestió ja estava llançada: Christmas, Dickens, Nadal anglès. De sobte, de la confusió on s'entortolligaven diverses emissores, va sorgir «un so gai, apressat i dolcíssim»: campanes! campanes que em duïen el so l'enyorança de totes les campanes que han emmudit. Em duïen sobretot el record de les campanes de Lausanne. ¿No és amb aquests mateixos adjectius que vaig qualificar-ne el so, deu fer una quinzena d'anys? Tota aquesta evocació, si bé penetrant, era encara joiosa. Però, de sobte, els morts. El meu pare. I després, en una llunyania més remota, Xeixé.

Hauré passat el Nadal més solitari de tota la meua vida: la soledat absoluta. El dinar ha estat abundós, però sense tall. En compensació, per primera vegada, m'ha sortit una truita perfecta. Mentre menjava la sopa de Nadal, també excellent —pa, sèmola, patata i una mica d'arròs— he adreçat una salutació als absents (l'únic que no és absent sóc jo): als de Palau, als de París i als del Voló.

I a tots joiosament, excepte a la muller i al fill: no per mi, sinó per ells.

ANY 1939

2 gener

A bans de començar la sessió de les Lletres he demanat a en Rovira impressions de Rússia. El que potser no dirà en conferències. Diu que, si no li barren el pas, abans de pocs anys serà una potència formidable; pobresa intel·lectual i artística (llevat música), moral sexual superior (si no és casant-se, resulta més difícil de trobar dona que no aquí); revistes com les que va veure al Folies Bergère de París, no són concebibles;

prostitució prohibida, inexistent. En general, por a la llei, i en conseqüència, compliment. No ha vingut en Fabra, que, els dies de sessió, de pas cap a Sant Feliu de Codines, on resideix, em deixa a Muntaner. I he hagut de pujar a peu. És la tercera vegada que faig aquesta, per a mi, excursió. L'he suportada bé, millor que les anteriors.

En Nicolau ha explicat que, des del primer moment, Anglaterra va estar al costat de Franco, i que els primer avions que va tenir foren anglesos —abans que italians—. I que la **no intervenció** fou obra d'Anglaterra.

4 gener

A nit van trigar molt a donar el comunicat de guerra. L'esperava amb ansietat. Quan el locutor habitual (una magnífica veu, ferma i viril, avesada al comandament) va llegir-lo, no em va semblar injustificada la triga: esperava alguna cosa excepcional. I, en efecte: una nota addicional l'acompanyava. S'hi cantava la resistència dels nostres soldats (sembla que és, realment admirable).

Després de la jornada d'ahir, tan plena, això va curullar la mesura. Quan ja havia tancat la ràdio i me n'anava cap a la cambra, vaig tenir un dels moments més emocionats de tota la guerra. Vaig sentir Catalunya com poques vegades l'he sentida.

7 gener

A hir van trigar molt a donar el comunicat de guerra. Vaig anar-lo esperant, cada vegada més interessat. La ràdio donava música i més música. Em feia l'efecte que, si trigaven, era, com altres vegades, perquè tenien altres notícies per comunicar, i esperaven completar-les. Però el temps passava i les notícies no arribaven. Ja era al llit, ja havia apagat el llum i dues vegades he tornat a llevar-me. Estava tan cansat que, finalment, a quarts d'una vaig a pagar el llum i vaig adormir-me.

Tot plegat, la gent —la gent amb qui tracto, almenys— no es desesperança. A la Conselleria de Cultura. He parlat amb en Nicolau. Està molt ben impressionat de l'estada dels parlamentaris francesos.

—Mai no agraiem prou a Mussolini les seves pretensions sobre Còrsega i Tunis —diu. I afegeix, parlant de l'ofensiva d'Extremadura: —És com mossegar-los la cua per fer-los girar la cara.

També en Pous es refusa al pessimisme. Ara està a punt de donar una conferència on demanarà als comunistes i als anarquistes que no entorpeixin, amb llur presència al govern, l'ajut de les democràcies per al nostre triomf. —Mai no he sentit tanta vitalitat com ara

En Pi i Sunyer, com jo li fes observar que, paradoxalment, fins i tot podria donar-se el cas que el retrocés de les nostres forces determinés, finalment l'acció de les potències, ha assentit, tot fent una imatge d'enginyeria: —Són com dues paràboles, em sembla que ha dit, el factor resistència i el factor ajut internacional: cal veure quina anirà més de pressa.

En Riba era l'únic que semblava deprimat. —Encara que guanyem —ha dit—, la guerra ens haurà escurçat la vida uns quants anys. —Als que tinguin una tara... —li ha estat objectat.

—Es que jo la tinc —ha dit.

—Això que vós teniu al fetge, ja ho té tota persona que s'estimi —ha saltat, rutilant, en Pous.

En Pi parlava de com temps enrera havia estat punyit per dubtes i escrúpols (tu estàs amb els assassins, etc.), però després, les barbaritats comeses pels altres i l'evolució de la guerra i de la República l'han tranquil·litzat. I avui sap que, si perdem, podem anar pel món respectats per totes les persones sensibles.

Tot això i moltes altres coses dites mentre en Pi es llegia el manifest que, per iniciativa seva, ha redactat en Rovira, perquè el firmem els intel·lectuals catalans.

Ja dins el cotxe, cap amunt, en Pi parlava de l'admirable actuació dels soldats catalans, i recordava els meus articles sobre l'esperit bel·licós, on jo anunciava que, quan les circumstàncies confluïssin, els soldats tornarien a ésser el que havien estat sempre.

—Jo, en l'Aptitud econòmica no ho veia així...

—I això —he dit jo— que per a molts d'ells la causa per la qual es baten és una causa tèrbola, que si fos una causa neta, clara, ja veuríeu!

—Per a molts, la causa per què es baten —ha fet el conseller— no és sinó el codi de justícia militar.

Arribàvem. A les tres em posava a fer-me el dinar. A les quatre me l'havia menjat, abundós i excel·lent. A dos quarts de cinc ha arribat M. A. Còpia de l'article Menorca. Còpia de notes d'aquestes, que fan molt bonic.

—«Una més gran estimació i més de seny... Com qui llegeix les obres d'un gran home i pensa: que m'hauria agradat que m'hagués estimat.»

9 gener

Sospito que no és la fe el que determina la voluntat de resistència, sinó la voluntat de resistència el que determina la fe. La crea. El 1714 mantenia els esperits l'esperança d'un miracle. En el fons, no estem esperant també un miracle? I no l'esperem per justificar la resistència?

Mentrestant, Catalunya és destruïda.

13 gener

He dormit poc. Arriba la meva germana i el meu nebot. Marxaré demà? Encara no ho sé. Expliquen que per can Gallina van passar uns quants soldats; venien del Front i se n'anaven a llurs cases. Van preguntar on hi havia controls per a evitar-los. Anaven ben proveïts de bombes de mà. Una dona n'havia trobats també a l'estació de França:

—Que us han donat permís? —va preguntar-los.

—El permís ens l'hem pres nosaltres —van respondre.

—Que ens matin, que ens facin el que vulguin. Nosaltres no tenim sinó fusells i els altres tenen avions, tancs, canons morters, tot.

—Perquè se'ns gelin els peus i ens hagin de tallar...

Ja n'hi ha que prenen posicions:

—Això ja s'acaba. Aviat els tindrem aquí.

—Però no éreu de la FAI, vosaltres?

—Nosaltres, i ara? Mai!

He anat a la barberia i he restat sorprès que gairebé no hi hagués ningú. Altres dies a aquesta hora, calia esperar.

—A què es deu? —he preguntat.

—Deuen ésser aquestes ordres de mobilització. Ningú no està per a res.

El barber rondinava:

—Tot està perdut... Tornarem a fumar.

He dit a M. A. que estava bonica:

—Es que no he dormit —ha respost.

He fet la classe de qualsevol manera. En Bosch se m'ha endut amunt. A Defensa no m'han posat cap dificultat:

—Se escapa usted de la quema —m'ha dit la senyora que m'ha despatxat, en veure la meva edat:

—Tiene usted suerte, porque si no hay que hacer muchos pasos.

En Bosch encara està esperançat.

—Tant aquí com a l'exili —li he dit mig en broma, parlant de la meua gratitud—. Tant aquí com a l'exili, perquè això està molt malament, oi?

—No —ha fet somrient— l'aspecte internacional està molt bé: Anglaterra no vol que ens aixafin.

Tarda. Apoteosi final.

El Voló, 15 gener

Ahir, vaig venir, amb en Bosch i l'Ametlla. Fins al darrer moment, vaig creure que no podria marxar. Sort de M. dels A. que va anar a Cultura. A quarts de dues vaig obtenir el visat del consolat francès. Al darrer moment encara escrivia cartes i telefonava. Massa al darrer moment! *Petita escena de comiat.* «Tot neguitós i malcontent de mi.»

En Bosch conduïa, la qual cosa no li impedia de menar sovint la conversa. És premiós. Es repeteix molt. Té l'obsessió d'en Josep Xirau. Ja no és tan optimista:

—Sóc optimista, però no inconscient.

Parlen de les gestions que vol fer i fa en Pous.

—S'ha emprès la tasca, que crec superior a les seves forces, de salvar el país —diu l'Ametlla deferentment—. Creu que la seva conferència ha fet impressió. Diu que el doctor Negrín ha demanat el text original de la conferència.

—I no la llegirà —va fer en Bosch.

—O l'enviarà al S. I. M. —va replicar l'Ametlla.

—En els moments actuals tant pot ser que l'enviïn a la presó com que el facin ministre.

Creu i creuen tots dos que caldria fer un esforç suprem a l'estranger.

—Penseu —deia l'Ametlla—, que vós, en lloc d'ésser aquí, conduint aquest cotxe hauríeu d'ésser a Londres, i jo en lloc d'ésser aquí, sense fer res, hauria d'ésser a París, remouent cel i terra!

—Sí —va afegir en Bosch— i en Soldevila també hauria d'ésser a Anglaterra...

—No veig gaire que podria fer-hi d'eficàç; però qui hi podrà fer res de veritablement eficàç?

També en això es fa il·lusions. Això calia haver-ho fet, i per part del govern de la República, al més tard, pel setembre. En lloc d'això va insultar tothom que s'oferia a tre-

ballar la mediació. Perquè esperava guanyar? Perquè si no ha de guanyar, s'estima més lluitar o fer lluitar, fins a la desfeta final. És la mentalitat numantina, que no és la nostra.

D'altra banda, si França o Anglaterra s'han de decidir a intervenir no ho faran per gestions d'en Bosch o de l'Ametlla. Ni àdhuc per gestions d'altres de més alts.

En Bosch criticava l'Azcarate, ambaixador a Londres, que fins fa poc temps, no ha enviat un report dient que el govern anglès ara s'estimaria més la victòria de la República, cas que no fos possible un arranjament sense vençuts ni vencedors.

—Aquest report ja fa mesos que l'hauria pogut enviar, i ens hauríem estalviat campanyes idiotes i que homes com el Leche fossin declarats pel govern persona no grata. —Què fa la gent de les poblacions catalanes envaïdes? —vaig preguntar.

—Es queden —va respondre l'Ametlla—. Els soldats republicans els han vexat i robat, com en temps de Felip IV: allò que descriu en la vostra Història.

—A veure —vaig dir a en Bosch— si d'aquí a quinze dies, quan vindran a cercar-me, em diràs que no torni a entrar, perquè tothom se'n va.

—No —van respondre.

Creuen que l'ofensiva no anirà tan de pressa. Més: que després d'arribar al Vendrell, s'aturarà per preparar la nova escomesa.

—No és aquesta ofensiva la que hem de témer, sinó la pròxima —va dir l'Ametlla. Possibilitat d'ajut? No.

—Entre altres coses —dic jo— caldria no haver desfet les brigades internacionals. Ara servirien per a dissimular les possibles aportacions en homes. I haurien ajudat a aguantar.

Vam parlar de la meua Història. L'Ametlla l'està llegint per a una cosa que vol escriure.

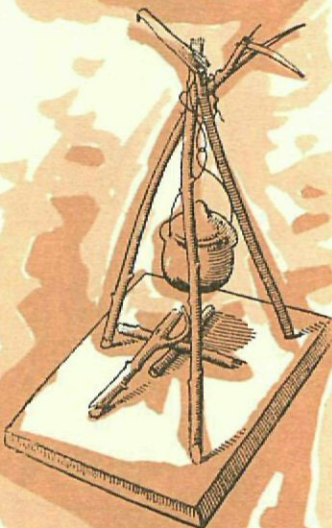
—Em sento enfortit en els meus sentiments —diu.

El pas de la frontera es va fer sense cap dificultat. No sé si és perquè estava distret, parlant o perquè penso que encara tornaré a entrar d'aquí a quinze dies, el cert és que no em va produir res de semblant.

En arribar davant l'Establiment del Voló, vam inquirir on es trobava la maison Bertran.

Era allí, a pocs passos. Hi vam trucar. Yvonne va baixar a obrir. El petit, de dalt estant (ja era al llit), xisclava:

—Papà, papà!

"La llengua és l'essència mateixa d'un poble, l'essència perceptible de la seva ànima, la sang del seu esperit. El poble que l'ha conservada, o que l'ha restaurada, encara que hagi perdut altres prerrogatives i atributs, per importants que siguin, té la possibilitat de recobrar-se íntegrament."

Ferran Soldevila

(Del llibre «Què cal saber de Catalunya»)

**"La sangre de mi espíritu es mi lengua
y mi patria está allí donde resuena."**

Miguel de Unamuno

"Respon a una exigència de justícia que els poders públics aportin la seva contribució a promoure el desenvolupament humà de les minories amb mesures eficaces a favor de la seva llengua, de la seva cultura, dels seus costums..."

Joan XXIII

(A l'Encíclica «Pacem in Terris»)

"I m'era evident que si la llengua fallava, fallava tot."

Pompeu Fabra

**"Qui ten la lengua ten la clau
de l'avenir qui lo deliure."**

Frederic Mistral

"Poble que sa llengua cobra, es recobra a si mateix."

Carles Cardó

Març Aguiló

